

**Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету**

Кафедра фінансів, обліку і оподаткування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ,
АНАЛІЗУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА**

(на матеріалах ТОВ «Олімп-Моторс», м. Чернівці)

Студента 2 курсу
денної форми навчання
спеціальності 071 «Облік і
оподаткування»
спеціалізації «Облік і
оподаткування»

Руснак
Іван
Валентинович

Науковий керівник:
д.е.н., професор

Чорновол
Алла
Олегівна

Завідувач кафедри:
д.е.н., професор

Чорновол
Алла
Олегівна

Чернівці 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	6
1.1. Малий та середній бізнес як основа успішної економіки.....	6
1.2. Нормативно-правове і законодавче забезпечення розвитку малого бізнесу: вітчизняний і зарубіжний досвід	11
Висновки за розділом 1.....	17
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ НА МАЛОМУ ПІДПРИЄМСТВІ.....	18
2.1. Організація обліку на малому підприємстві	18
2.2. Особливості оподаткування малого підприємства.....	24
2.3. Відображення діяльності малого підприємства у звітності	31
Висновки за розділом 2.....	36
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	37
3.1. Економічний аналіз ефективності діяльності малого підприємства.....	37
3.2. Управлінські аспекти удосконалення обліку діяльності підприємства	46
Висновки за розділом 3.....	52
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Мале підприємництво є рушійною силою всієї економіки держави. Цю тезу підтверджує практичний досвід України та зарубіжних країн. Останні два десятиліття, все частіше економіки держав підпадають під вплив світових фінансових криз, які їх виснажують і змушують шукати нові способи підтримки, раціонального та економного використання бюджетних коштів. Великий бізнес досить швидко адаптується до викликів криз, але мале підприємництво не завжди адекватно реагує на них і є найуразливішою сферою, оскільки суб'єкти малого підприємництва переважно не мають фінансового резерву, який би дозволив утриматися і не збанкрутіти при настанні фінансової кризи.

Саме тому, країни, що мають розвинену економіку, максимально намагаються сприяти розвитку малого підприємництва шляхом створення сприятливого економічного клімату для його існування, розробляють та здійснюють різні заходи фінансової підтримки державою.

На облік в сучасних умовах діяльності підприємств покладається наступне завдання – покращення інформаційного забезпечення управління. Цим зумовлюється потреба в перегляді деяких теоретичних та практичних положень бухгалтерського обліку, методик формування та обробки облікової інформації на підприємствах малого бізнесу. Щоб досягти ефективного вирішення цих питань у контексті реформування обліку в Україні, в першу чергу, слід встановити засади та пріоритети побудови бухгалтерського обліку на малих підприємствах, врахувати їх при формуванні пропозицій щодо його методики та організації.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є дослідження теоретичних, методичних, організаційних засад обліку, аналізу і оподаткування діяльності суб'єкта малого підприємництва та пошук шляхів підвищення ефективності його діяльності.

Виконання поставленої мети передбачало постановку і розв'язання наступних основних завдань:

- визначення діяльності підприємств малого бізнесу як основи для формування успішної національної економіки;
- критично оцінити законодавче та методичне забезпечення розвитку підприємств малого бізнесу, порівняти національний і зарубіжний досвід;
- дати організаційно-економічну характеристику діяльності ТОВ «Олімп Моторс»;
- дослідити особливості організації обліку на малому підприємстві ТОВ «Олімп Моторс» і внести пропозиції щодо її вдосконалення;
- розглянути порядок ведення первинного, синтетичного, аналітичного обліку на малому підприємстві з надання послуг;
- дослідити порядок формування різних типів звітності на досліджуваному малому підприємстві;
- провести економічний аналіз ефективності діяльності підприємства ТОВ «Олімп Моторс»;
- дослідити методичні та організаційні аспекти комп'ютеризації обліку на ТОВ «Олімп Моторс» та розробити рекомендації щодо удосконалення бухгалтерського і управлінського обліку на підприємстві.

Об'єктом дослідження є процеси обліку, аналізу та оподаткування діяльності суб'єкта малого підприємництва.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і організаційних засад обліку, аналізу та оподаткування діяльності суб'єкта малого підприємництва ТОВ «Олімп Моторс».

Методи дослідження. Методичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання економічних явищ і процесів у безперервному їх розвитку та взаємозв'язку. У роботі було використано загальнонаукові методи дослідження: моделювання, аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, порівняння, математичні методи. Інформаційним забезпеченням для застосування зазначених вище методів дослідження слугували показники фінансово-господарської діяльності підприємств сфери послуг. У процесі дослідження було вивчено й проаналізовано погляди вітчизняних і зарубіжних учених, законодавчі акти щодо питань обліку й оподаткування діяльності суб'єкта малого підприємництва.

Інформаційною основою дослідження є законодавчі акти, міжнародні та національні стандарти обліку і звітності, інші нормативно-правові документи, інструктивні матеріали статистичних органів та державних органів управління, статистичні щорічники, дані первинного, аналітичного та синтетичного обліку діяльності малих підприємств на прикладі підприємства ТОВ «Олімп Моторс», результати особистих спостережень автора.

Наукова новизна. Новизна наукових результатів дослідження полягає в комплексному дослідженні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку і оподаткування діяльності суб'єкта малого підприємництва ТОВ «Олімп Моторс». Зокрема, удосконалено: методичні підходи до формування форм звітності малого підприємства та сформульовані рекомендації щодо впровадження автоматизованого управлінського обліку на підприємстві через використання програмних конфігурацій «Управління невеликою фірмою в Україні» або «BAS: Малий бізнес».

Практичне значення одержаних результатів. Одержані результати теоретично обґрунтовані, сприятимуть удосконаленню організації обліку діяльності на малому підприємстві. Практичну цінність мають пропозиції автора щодо комплексного використання програмного комплексу «Управління невеликою фірмою в Україні» або «BAS: Малий бізнес» на досліджуваному підприємстві. Аналітичні матеріали, представлені у випускній кваліфікаційній роботі, містять оцінку фінансового стану підприємства, визначають резерви збільшення реалізації продукції (послуг). Розроблені практичні рекомендації можуть бути використані керівництвом підприємства.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано студентську наукову публікацію, що відповідає тематиці випускної кваліфікаційної роботи.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Малий та середній бізнес як основа успішної економіки

Розвиток малого та середнього підприємництва є важливою детермінантною в сучасному світі, а враховуючи зацікавленість міжнародної спільноти у налагодженні транскордонного співробітництва, наданні всебічної підтримки для розвитку як внутрішнього так і зовнішнього ринку, в Україні є потужний потенціал для формування сприятливої економічної бізнес-структури. Важливою формою регулювання розвитку малого та середнього підприємництва є державна підтримка через розроблений інструментарій ведення бізнесу, формування сприятливого інвестиційного та інноваційного клімату, фінансового механізму, інформаційно-правового поля з метою забезпечення умов функціонування та розвитку через реалізацію стратегій сталого розвитку. Діяльність суб'єктів господарювання незалежно від розмірів регламентуються Конституцією України [1], регулюються Господарським [2], Цивільним [3] та Податковим кодексами України [4], іншими законодавчими актами щодо державного регулювання господарської діяльності, а відносини пов'язані з розвитком та державною підтримкою малого і середнього підприємництва в Україні врегульовуються Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [5]. Долучення України до програм міжнародного співробітництва, які спрямовані на підтримку малого та середнього бізнесу, розвиток міжнародної торгівлі та регулюються міжнародними договорами України потребують погодження Верховною Радою України.

За даними Державної служби статистики України наведемо дані щодо кількості суб'єктів господарювання (юридичних осіб) за розмірами (Додаток А, табл. А.1).

У динаміці бачимо, що за аналізований період частка великих підприємств у структурі незначна, відмічено різке скорочення у 2014 році – 497

проти 659 у 2013 році та збільшення кількості суб'єктів господарювання до 518 у 2021 році. Питома вага середніх підприємств становить 5,5-4,7% від загальної кількості, а найбільшу частку становлять малі підприємства понад 95% у структурі, левову частку займають мікропідприємства – 82,3% у 2021 році, тобто лише одне підприємство з шести можна віднести до сукупності малих. Наявність такої кількості мікропідприємств свідчить про більшу гнучкість мікробізнесу до диверсифікації в кризових умовах та в цілому відповідає рівневі розвинутих країн світу. Структура підприємництва за розмірами підприємств залишається майже незмінною: у 2021 році частка малих підприємств від загальної кількості в Україні становила – 95,2% та 4,7% відповідно, що в цілому відповідає процентному співвідношенню сектору малого та середнього підприємництва у країнах ЄС.

Кількість суб'єктів господарювання за окремими видами економічної діяльності свідчить про значну активність малих підприємств у всіх сферах господарської діяльності (Додаток А, табл. А.2).

За видами економічної діяльності найбільше зосередження суб'єктів господарювання саме у сфері малого підприємництва, а саме на мікропідприємствах, в тому числі, що провадять діяльність як фізичні особи-підприємці. Особливо важливу соціальну функцію мале підприємництво відіграє у вирішенні проблем зайнятості, забезпечуючи роботою понад 42,3% та 35,6% у секторі середнього та малого бізнесу відповідно. Характерною особливістю розвитку малого підприємництва в Україні, є його орієнтація на торговельну діяльність (42,8% або понад 830 тис. малих підприємств працюють в оптовій та роздрібній торгівлі). Загалом у виробничій сфері зосереджено 62% загальної кількості підприємств.

Детальний огляд суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за видами економічної діяльності переконує, що найбільший обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) припадає саме на малий та середній бізнес. У 2021 році було реалізовано товарів (робіт, послуг) на 10524112,8 млн. грн., з яких 9639730,6 млн. грн. реалізовано підприємствами та 884382,2 млн. грн. – фізичними особами-підприємцями. У структурі реалізованої продукції великі підприємства забезпечують 34,5% від

загального показника, а середні – 39,6%, малі – 17,5, в тому числі мікропідприємства – 33,6% відповідно, фізичні особи-підприємці реалізують продукції в розмірі 0,3%, - суб'єкти середнього підприємництва та 8,2% - суб'єкти малого підприємництва від загального показника [6].

Вагомий внесок в розвиток національної економіки формується через фізичних осіб-підприємців – суб'єктів малого, середнього та мікропідприємництва. Відповідно до Господарського кодексу України суб'єктами великого підприємництва не можуть бути фізичні особи-підприємці. Розглянемо основні показники діяльності фізичних осіб-підприємців (Додаток А, табл. А.3).

Згідно проведеного дослідження відмічено, що для фізичних осіб-підприємців більш привабливим є ведення малого бізнесу, в тому числі як суб'єктами мікропідприємництва, частка яких становить 81,2% та 83,2% до загальної кількості суб'єктів у 2021 році, що більше на 77353 од. (78332 од.) або 5,2% (5,3%) проти 2020 року. Аналізуючи кількість підприємств за розмірами на 10 тис. осіб наявного населення слід відмітити, що найбільший показник 371 од. припадає саме на суб'єкти малого підприємництва фізичні особи, в тому числі 369 од. – мікропідприємства. Особливо важливу соціальну функцію середнє та мале підприємництво відіграє у вирішенні проблем зайнятості, залучаючи понад 3089,7 тис. осіб та 4319,8 тис. осіб відповідно у 2021 році.

Зростання частки малих та мікропідприємств свідчить про формування конкурентного середовища української економіки та створення сприятливих умов з боку держави для ведення бізнесу.

Різноманітність форм підприємництва в ринкових умовах має своє специфічне функціональне призначення, як, наприклад, обслуговування невеликої кількості клієнтів, мінімізація витрат на розвиток та обслуговування, прибутковість за рахунок масовості виробництва тощо. Головною відмінністю при виборі виду підприємницької діяльності є насамперед те, що підприємства самі по собі передбачають його розвиток до визначених розмірів. Розглянемо кожну із форм більш детально з огляду їх трактування у нормативно-правових документах, що здійснюють регулювання суб'єктів підприємницької діяльності. Для статистичного аналізу за основу береться трактування суб'єктів

господарювання згідно Господарського Кодексу України та розглядаються як підприємства-юридичні особи так і фізичні особи-підприємці та два оціночних критерії: середня кількість працівників за звітний (календарний) період та річний дохід від будь-яких видів діяльності.

Господарський кодекс України визначає, що суб'єктами мікропідприємництва є фізичні та юридичні особи, особи, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро. Суб'єктами малого підприємництва – фізичні та юридичні особи з середньою кількістю працівників до 50 осіб та річним доходом, що не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро. Суб'єктами великого підприємництва є лише юридичні особи у яких середня кількість працівників за звітний період перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро [2]. Щодо суб'єктів господарювання, які можна віднести до середнього підприємництва такі критерії не встановлено, тобто це інші підприємства, які не відповідають вище переліченим критеріям.

Для ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності застосовуються більш деталізовані показники поділу підприємств за розмірами, які застосовуються лише до підприємств-юридичних осіб. У Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначено три критерії відповідності юридичних осіб-підприємств фінансовим показникам, які є підставою для їх віднесення до того чи іншого виду бізнесу [7] (Додаток А, табл. А.4).

Підставою судження про віднесення підприємства до відповідної категорії є фінансова звітність, інформація про невідповідність за рік, що передувало звітному, та відповідність щонайменше двом із визначених критеріям.

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про надання фінансової державної підтримки» визначено, що «суб'єктом малого підприємництва, у тому числі мікропідприємництва, та середнього підприємництва вважається фізична особа-підприємець або юридична особа, річний дохід якого від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10, 2 та 20 млн. євро» [9].

Встановлені розбіжності у класифікації підприємств доцільно трактувати у залежності від цілей для яких застосовується інформація. Для цілей складання фінансової звітності слід керуватися Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [7].

В залежності від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за фінансовий (звітний) рік суб'єкти господарювання можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі як до суб'єктів мікропідприємництва, середнього чи великого підприємництва. Відмічаючи позитивну динаміку в розвитку малого та середнього бізнесу доцільним буде провести дослідження за параметрами функціонування в ринковому середовищі (Додаток А, табл. А.5).

В Україні сформоване конкурентне середовище для ведення середнього, малого, в тому числі мікропідприємництва, який займає в структурі суб'єктів господарювання 99,9%, що перевищує середні показники країн Європи. Малі та середні підприємства вважаються надзвичайно динамічними, оскільки швидко реагують на потреби як локального так і глобального ринків.

Малий і середній бізнес в Україні приносить 55% валового внутрішнього продукту в економіку країни, зокрема частка малого бізнесу 16% ВВП. Але якщо подивитися в іншому вимірі, то великі і середні підприємства в Україні — це 73% ВВП, тобто мікро- і малі підприємства в Україні – це всього 16% ВВП. В Європі – удвічі більше [10].

Зміни в глобальній економіці останніх двох років вимагають постійного перегляду, уточнення існуючих методик оцінки ефективності ведення господарської діяльності суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу. Виникає необхідність розробки та оновлення критеріїв порівняння результатів діяльності, оскільки світ розділився на два періоди до та після пандемії COVID-19. Економічні механізми та інструменти у сфері державної політики набувають нових форм та підходів щодо здійснення діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва та потребують часу та ресурсів для їх адаптації та впровадження.

1.2. Нормативно-правове і законодавче забезпечення розвитку малого бізнесу: вітчизняний і зарубіжний досвід

За словами директора Команди підтримки реформ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України Дениса Шемякіна «кількість підприємств в Україні трохи більше, ніж в Європі, але в той же час ефективність їх в 10 разів нижче». Також експерт відмічає, що у структурі економіки більшості країн ЄС малий бізнес займає лідируючі позиції, оскільки має низку суттєвих переваг. Він швидко адаптується до змін кон'юнктури ринку, має високий рівень гнучкості та можливість конкурувати в галузях, оперативно реагує на потреби споживачів тощо. Він становить лівову частину соціально-економічного розвитку Європи: більш ніж 20 млн. підприємств, на які припадає 57% загального обороту, 53% доданої вартості та близько 70% зайнятих [10]. Для порівняння наведемо досвід Німеччини: «для фізичних осіб, які вирішили розпочати свою справу, уряд Німеччини може надати пільговий кредит у розмірі 50 тис. євро на 20 років. Цими коштами підприємець може користуватися безкоштовно протягом перших двох років. А вже наступні вісім років необхідно віддавати в банк близько 4-5% річних лише за користування кредитом. І тільки з одинадцятого року необхідно віддавати заборгованість [11, с. 33]. Для малих підприємств Франції застосовується спрощений режим оподаткування, а новостворене підприємство взагалі звільняється на 2 роки від сплати місцевих податків та податків, передбачено також сплата доходів на прибуток за пільговою ставкою, для малих інноваційних підприємств передбачено повне звільнення від податку на доходи [11, с. 34]. Аналіз європейського досвіду державної підтримки МСБ свідчить, що саме ці види підприємницької діяльності є найбільш ефективними та займають значну частку у структурі суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності.

Суб'єкти малого підприємництва максимально реагують на появу нових потреб споживача та їх зміну, оскільки зазвичай їхня діяльність відбувається у сфері послуг, саме від якості їхньої роботи залежить комфорт нашого життя. Мале підприємництво визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику ВВП. Мале підприємництво дає можливість

“економити” державі на соціальних виплатах по безробіттю, на створенні та облаштуванні нових робочих місць- якщо особа вирішує стати підприємцем, всі фінансові питання по своєму забезпеченню, оснащенню, придбанню необхідного обладнання та організації бізнес-процесів, лягають на плечі саме суб'єкта малого підприємництва.

Крім значної економії фінансів, держава від суб'єктів малого підприємництва має додаткові доходи у вигляді податкових надходжень, надходжень до фонду соціального страхування та пенсійного фонду. Суб'єкти малого підприємництва складають основну частину середнього класу. Соціологічні дослідження свідчать, що ті країни, які мають найбільший прошарок середнього класу, мають найбільш стабільну економіку та фінансову систему. Відповідно, чим більше такий прошарок, тим більше податкових та неподаткових надходжень до бюджетних фондів та фондів соціального страхування він забезпечує.

Якщо звернути увагу на досвід Канади, то одним із складових її економічного успіху на світовому рівні є сильний сектор малого бізнесу. В даний час в державі функціонують 2,6 мільйона суб'єктів малого бізнесу, які виробляють близько 50% продукції приватного сектора, з них три чверті становлять бізнеси з кількістю працюючих до 5 осіб. При цьому, саме малому бізнесу належать 75% всіх робочих місць, що відкриваються в Канаді. Особливо значний вплив малий бізнес робить на економіку провінції Онтаріо: впродовж останніх 5 років на підприємствах малого бізнесу було відкрито більше 800 000 робочих місць.

Уряд Онтаріо пішов на зменшення податків, збалансування бюджету, зняття бюрократичних бар'єрів в ряді галузей, надання незалежним фахівцям можливість відкривати корпоративні фірми. Власникам малого бізнесу на розвиток надаються позички, але при цьому береться до уваги те, яким видом бізнесу займається претендент на позику і якою мірою цей вид бізнесу відповідає насущним потребам канадського суспільства. Наприклад, вважається, що канадський ринок праці перенасичений лікарями, дантистами, медсестрами, юристами і тим, хто виявить бажання отримати позику під цей

вид малого бізнесу, буде нелегко довести, що він відповідає насущним потребам суспільства.

Думка вчених збігається в тому, що для стабільного розвитку малого бізнесу, особливо на початковому етапі, потрібна державна підтримка. За відсутності ефективної державної допомоги в останні роки спостерігається зменшення частки малого підприємництва, чисельності працевлаштованих на них та їх частки у загальнодержавних обсягах виробництва [11, с. 34].

Сектор малого та середнього бізнесу в Польщі генерує майже 50% ВВП. У польському секторі підприємств переважають мікропідприємства, частка яких у структурі всіх підприємств досягає 96,5%. Частка малих підприємств становила 2,6% у 2019 р. (54 тис підприємств). За останні роки кількість малого бізнесу зменшилася за винятком 2013–2014 рр., коли було зафіксовано рекордну кількість у понад 59 тис. У 2019 р. їх на 6% менше, ніж у 2018 р. З усіх груп підприємств малі підприємства мають найменшу частку у формуванні ВВП – 8% і найменшу частку у створенні робочих місць – 12,2% (приблизно 1,1 млн працюючих) [12, с. 11]. Незважаючи на це, держава всіляко підтримує малий бізнес, адже він відіграє ключову роль в економічному розвитку Польщі, сталому функціонуванні економіки та сприянні прискоренню економічного зростання.

До категорії мікро-, малих та середніх підприємств в Європейському Союзі, визначених Правилами № 651/2014 від 17 червня 2014 р., належать підприємства, в яких працює менше 250 осіб та річний оборот яких не перевищує 50 млн євро або річний баланс не перевищує 43 млн євро. У межах категорії МСП мале підприємство визначається як підприємство, в якому працює менше 50 осіб і річний оборот та/або річний балансовий баланс якого не перевищує 10 млн євро. У межах категорії МСП мікропідприємство визначається як підприємство, в якому працює менше 10 осіб і річний оборот та/або річний балансовий баланс якого не перевищує 2 млн євро.

До основних заходів активізації розвитку малого бізнесу слід віднести: законодавче забезпечення, регулювання підприємницької діяльності, зокрема лібералізацію законодавства, усунення адміністративних бар'єрів і зменшення регуляторних факторів щодо функціонування суб'єктів підприємництва,

подальший розвиток інфраструктури, створення механізму фінансової підтримки підприємств, заохочення комерційних банків до інвестування малого бізнесу, підвищення ефективної співпраці з органами державного управління [13, с. 140].

Для підвищення рівня підприємницької діяльності малого бізнесу, створення сприятливого середовища для його розвитку необхідно здійснювати постійний моніторинг щодо додержання вимог чинного законодавства України з питань державної регуляторної політики у відповідності з принципами передбачуваності, доцільності, ефективності, збалансованості, прозорості та врахування громадської думки. Систематичне оновлення чинних регуляторних актів забезпечить відкритість та прозорість діяльності інституту виконавчої влади.

Для покращення доступу малого підприємництва до фінансово-кредитних-інвестиційних ресурсів доцільно інформувати суб'єкти господарювання з питань існуючих механізмів фінансово-кредитної підтримки бізнесу на національному рівні та іноземних кредитних ліній. В останні роки одним із напрямів залучення до малого бізнесу є навчання через центри зайнятості, ефективним інструментом при цьому є надання одноразової допомоги для започаткування власної справи безробітним, які бажають займатися підприємницькою діяльністю, що сприятиме збільшенню чисельності фізичних осіб підприємців та кількості малих підприємств. Результатом такого заходу має стати підвищення рівня фінансової культури суб'єктів господарювання, забезпечення вільного доступу до узагальненої інформації про програми кредитування бізнесу та їх умови. Наступним напрямом діяльності має стати популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок через системне навчання, зокрема проведення форумів, круглих столів, семінарів, тренінгів, майстер-класів, конкурсів, конференцій у тому числі для безробітних, внутрішньоопереміщених осіб та підприємців, що суттєво вплине на підвищення кваліфікаційного рівня суб'єктів господарювання у сфері управління, маркетингу, права, оподаткування тощо.

Одним із суб'єктів, на який покладається забезпеченні фінансової та іншої супровідної підтримки приватних, суб'єктів мікро-, малого та середнього

підприємництва в Україні є Фонд розвитку підприємництва, діяльність якого здійснюється переважно через операції з українськими банками, небанківськими фінансовими установами тощо. Наразі запроваджено урядову Програму «Доступні кредити 5–7–9%» - видачі дешевих кредитів під 5-7-9% річних для малих та мікропідприємств, але програма знаходиться на стадії адаптації та відпрацювання механізмів взаємодії тому про реальні результати говорити рано. Розроблено механізм надання державної допомоги суб'єктам малого і середнього підприємництва, що провадять діяльність у будь-якій галузі, але у розмірі, що не перевищує 200 тис. євро за будь-який трирічний період – максимальна сума кредиту не обмежується. Однією з обов'язкових умов до виконання для підприємств є встановлений річний дохід від діяльності, який не більше еквіваленту 10 млн. євро. Використання кредитних коштів передбачає: придбання нових та б/в основних засобів, їх модернізація; придбання нежитлової нерухомості та/або земельних ділянок без права передачі в оренду; будівництво та реконструкція приміщень (крім офісних); придбання прав інтелектуальної вартості (франчайзинг); поповнення обігових коштів до 25% від вартості інвестиційного проекту [14].

За розрахунками Мінекономіки у короткостроковій перспективі ця Програма створить 90 тисяч нових робочих місць, а в довгостроковій перспективі в уряді очікують на те, що програма дешевих кредитів сприятиме надходженню 8 млрд. грн. інвестицій у малий бізнес. Загальну ж суму виданих в межах програми дешевих кредитів в уряді очікують на рівні 30 млрд. грн. [10]. Надання такої допомоги розраховано до 2 років для інвестиційних кредитів та до 2 років для кредитів на поповнення обігових коштів у формі кредитів на пільгових умовах, гарантій, грантів, зниження сукупного розміру відсоткової ставки та плати за користування гарантією. Співфінансування (власний внесок учасника) суб'єкта господарювання за Програмою передбачений для діючого бізнесу – від 20% вартості проекту, для новоствореного бізнесу – від 30% вартості проекту як для фізичних осіб-підприємців так і для юридичних осіб. За дослідженнями експертів пандемія COVID-19 найбільш сильно вдарила саме по малому та середньому бізнесу. Фінансові установи просто бояться, що позичальники не зможуть

обслуговувати борг. Тому на даний момент навіть в рамках державної програми «Доступні кредити 5–7–9%» видається досить мало дійсно нових кредитів (велика частина таких портфелів зараз формується за рахунок перекредитування діючих позичальників). Крім того, банкам не вигідно працювати з кожним окремим представником МСБ за достатньо складною і довгою процедурою видачі кредитів, а налагоджені уніфіковані прозорі процеси в багатьох банках поки що відсутні [15].

Ще однією програмою, що започаткована Фондом розвитку підприємництва є «Програма з кредитування ММСП України за пріоритетними галузевими напрямками». Ця програма пропонує пільгові умови кредитування підприємств, які працюють в окремих галузях, що розглядаються Фондом розвитку підприємництва як пріоритетні та стратегічно важливі. Долучитися до програми можуть фізичні особи-підприємці та приватні малі і середні підприємства, які мають не більше ніж 250 постійних працівників та обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) не більше ніж еквівалент 5 млн. євро для здійснення діяльності у сільському господарстві, харчовій промисловості, розвитку малих готелів, зеленого туризму, ресторанів та закладів громадського харчування, легкої промисловості, а також фінансування проектів, пов'язаних з енергоефективністю та енергозбереженням, імпортозаміщенням, підвищення продуктивності праці та створення робочих місць в слаборозвинених/депресивних регіонах. Максимальний розмір кредиту становить 100 тис. євро терміном на 3 роки для фінансування обігового капіталу та 5 років для фінансування інвестицій в основні засоби [16].

Отже, основним фінансовим інструментом, що регулює взаємовідносини малого бізнесу з державою, залишається його оподаткування – законодавчо врегульований процес встановлення, стягнення податків, визначення їх розмірів і ставок з урахуванням порядку їх сплати, створення особливих умов податкового режиму – загального чи спеціального (спрощеного). В останні роки в Україні відбуваються зміни в регулюванні бухгалтерського обліку в малому бізнесі, зокрема з прийняттям змін у Податковому кодексі України.

Висновки за розділом 2

1. Курс України на становлення соціально орієнтованої ринкової економіки має забезпечувати зростання підприємницької активності в усіх сферах економіки. Одним із перспективних напрямів дії конкуренто-ринкового середовища є розвиток малого бізнесу. Малий бізнес відіграє важливу роль у сучасній ринковій економіці. Він сприяє підтримці конкурентного середовища і тим самим свідчить про рівень розвитку економіки країни та ступінь демократизації суспільства, вирішує проблему зайнятості, сприяє практичному впровадженню інновацій, надає економіці гнучкості, мобілізує значні фінансові та виробничі ресурси.

2. Головними проблемами для функціонування та розвитку малого та середнього бізнесу на національному рівні є: велика конкуренція на ринку, що не дає змоги вистояти поруч з великими компаніями; адміністративні бар'єри входу-виходу у бізнесі та високий рівень корупції; недостатня підтримка влади щодо розвитку малого та середнього бізнесу; проблема кредитно-фінансового забезпечення.

3. Основними стимулюючими чинниками розвитку малого бізнесу є досконалість нормативного регулювання та зрозумілість у застосуванні законодавчих вимог. Проте сучасні умови ведення бухгалтерського обліку суб'єктів малого бізнесу вимагають подальшого вдосконалення існуючих нормативів та чинних законодавчих актів. По-перше, це стосується різних критеріїв класифікації суб'єктів господарської діяльності, які передбачені чинним законодавством, що призводить до труднощів щодо їх віднесення до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва. По-друге, вибір суб'єкта малого підприємництва стосовно форми ведення обліку залежатиме від кількості господарських операцій за місяць, системи оподаткування, а також матеріальних можливостей господарюючого суб'єкта у разі вирішення застосування комп'ютерної форми ведення бухгалтерського обліку.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ НА МАЛОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Організація обліку на малому підприємстві

Організація бухгалтерського обліку виступає одним із найсуттєвіших напрямків розвитку малого підприємництва.

Особливості організації системи бухгалтерського обліку на малих підприємствах залежать від наявності наступних варіацій:

- вибір системи оподаткування (підприємства, згідно із законодавством, незалежно від форм та розмірів господарювання, мають можливість обирати або загальну систему оподаткування, або спрощену систему, якщо будуть відповідати певним критеріям);

- вибір форми організації бухгалтерського обліку (існує чотири варіанти вибору суб'єктів ведення бухгалтерського обліку);

- вибір системи бухгалтерського обліку (в залежності від обсягів здійснюваної діяльності та вимог законодавства, суб'єктами малого підприємництва обирається загальна, спрощена та проста форма бухгалтерського обліку та складається на цій основі загальна, спрощена або проста фінансова звітність);

- використання плану рахунків (мають право вибирати як загальний, так і спрощений план рахунків бухгалтерського обліку, залежно від форми організації та обраної системи оподаткування);

- можливість ведення бухгалтерського обліку, не використовуючи план рахунків та принцип подвійного запису (характерно для суб'єктів мікропідприємництва) [17, с. 209].

Враховавши позиції науковців та власні дослідження, можна стверджувати, що факторами, які впливають на організацію обліку суб'єктів малого підприємництва, виступають:

1. Форми організації бухгалтерського обліку. Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [7] передбачає самостійний вибір форми організації бухгалтерського обліку:

- до штату підприємства вводиться посада бухгалтера або створюється бухгалтерська служба на чолі із головним бухгалтером;

можливість користуватися послугами спеціаліста з бухгалтерського обліку, що зареєстрований як підприємець та здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи;

- бухгалтерський облік веде на договірних засадах централізована бухгалтерія або аудиторська фірма;

- бухгалтерський облік ведеться самостійно, а звітність складає безпосередньо власник або керівник підприємства. Дана форма організації бухгалтерського обліку не застосовується на підприємствах, звітність яких підлягає оприлюдненню, та в бюджетних установах.

2. Застосовувані форми облікових реєстрів – форми бухгалтерського обліку. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» визначає, що підприємство може самостійно обирати форму бухгалтерського обліку [7].

3. Вибір системи оподаткування залежно від групи платника податків.

Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) «ОЛІМП-МОТОРС» (код ЄДРПОУ – 35753677) – приватне підприємство, основним видом діяльності якого є оптова і роздрібна торгівля автомобілями (КВЕД 45.11 «Торгівля автомобілями і легковими автотранспортними засобами»). Юридична адреса: 58020, Україна, 58020, Чернівецька обл., місто Чернівці, вул. Хотинська, б. 75. Засновником підприємства є ТОВ «Гранд Мотор», Код ЄДРПОУ:34669401, Україна, 29000, Хмельницька обл., місто Хмельницький, вул. Вінницька, 1/1. Розмір внеску до статутного фонду: 3700000,00 грн.

Підприємство також займається іншими видами діяльності:

45.19 - Торгівля іншими автотранспортними засобами;

45.20 - Технічне обслуговування та ремонт автотранспортних засобів;

45.32 - Роздрібна торгівля деталями та приладдям для автотранспортних засобів;

46.21 - Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин;

52.21 - Допоміжне обслуговування наземного транспорту;

73.20 - Дослідження кон'юнктури ринку та виявлення громадської думки.

Розмір статутного капіталу ТОВ «Олімп Моторс» – 3700000 грн.

За малими підприємствами, мікропідприємствами, неприбутковими організаціями, платниками єдиного податку групи 3 закріплено право використовувати Спрощений план рахунків [18]. Це означає й те, що вони можуть використовувати і загальний План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій [19].

Водночас є застереження про те, що підприємства застосовують спрощений План рахунків у разі складання ними звітності згідно з НП(С)БО 25. У разі вирішення підприємством подавати повний комплект фінансової звітності вони мають застосовувати і загальний План рахунків. В Інструкції №291 тепер уточнено, що всі підприємства, у тому числі й неприбуткові організації, повинні вести облік із використанням рахунків класу 9 «Витрати діяльності» (і на власний розсуд можуть ще використовувати рахунки класу 8 «Витрати за елементами»). До речі, чинний Спрощений план рахунків рахунки класу 8 не передбачає, що свідчить про невідповідність вимогам НП(С)БО 25 [20].

ТОВ «Олімп Моторс» веде бухгалтерський облік та розробляє власну облікову політику відповідно до чинного законодавства України та вимог НП(С)БО, крім тих, які використовують міжнародні стандарти (МСФЗ [21] або МСФЗ для МСП [21]).

В Наказі ТОВ «Олімп Моторс» «Положення про облікову політику» №12 від 30.12.2018 р. встановлено поріг суттєвості для окремих об'єктів обліку, що належать до активів, зобов'язань та власного капіталу підприємства у сумі 5% підсумку балансу; окремих видів доходів і витрат - 2% чистого доходу від реалізації товарів (робіт, послуг) підприємства; проведення переоцінки або змінювання корисності об'єктів основних засобів відхилення залишкової вартості від їхньої справедливої вартості у розмірі 10% такого відхилення; визнання подібних активів - різниця між справедливою вартістю об'єктів

обміну не повинна перевищувати 10%; для інших господарських операцій та об'єктів обліку поріг суттєвості визначати у межах 10 відсотків з урахуванням характеру впливу об'єкта обліку на рішення користувачів та інших якісних чинників, які можуть впливати на визначення порогу суттєвості, статей фінансової звітності 1000 грн.

У Положенні про облікову політику підприємства зазначено, що підприємство веде облік за повним планом рахунків. Форма ведення обліку на підприємстві – журнально-ордерна. В якості рахунків витрат використовується лише 9 клас витрат.

Активи і зобов'язання відображуються в балансі підприємства тільки тоді, коли вони відповідають таким критеріям: існує ймовірність надходження або вибуття майбутніх економічних вигод; їх оцінка може бути достовірно визначена.

В обліковій політиці підприємства встановлено тривалість операційного циклу для торгівельного обороту автомобілів, запасних частин - чотири місяці, надання послуг СТО - чотири місяці.

Нарахування амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних і нематеріальних активів здійснюється прямолінійним методом.

Запаси класифікувати за такими групами: паливо; тара; запасні частини; інші матеріали; малоцінні та швидкозношувані предмети; товари.

При складанні балансу здійснюється оцінка запасів та відображення їх у бухгалтерському обліку і звітності за найменшою з двох оцінок - за первісною вартістю або чистою вартістю реалізації. Оцінка запасів при їх відпуску чи іншому вибутті здійснюється за методом ФІФО.

У НП(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» [22] зазначено, коли облікова політика може змінюватися, яким чином відображаються такі зміни у фінансовій звітності та розкривається інформація у примітках до фінансових звітів, проте окремих правил для малих підприємств за спрощеною системою не передбачено. Методичні рекомендації щодо облікової політики №635 [23] не містять особливих спрощень та рекомендацій для малого бізнесу, тому не враховують їхні особливості й потреби. Мале підприємство в Україні за національним законодавством не складають

Примітки до річної фінансової звітності, тобто елементи облікової політики не розкриваються у звітності.

Відомості про облікову політику малих підприємств згідно МСФЗ для МСП розкриваються у примітках, що містять пояснювальну інформацію. Положення обраної облікової політики розкриваються у примітках у наступному складі: методи оцінки при складанні фінансових звітів та інша доречна інформація, що полегшує розуміння показників звітності та має найбільший вплив на визнані у фінансових звітах суми [24].

В Україні також доцільно було б ввести вимогу складання скороченої форми приміток до річної фінансової звітності, де розкривалася б аналогічна інформація. Директива 2013/34/ЄС регламентує лише окремі положення облікової політики компаній та спрощений формат для малих підприємств [25].

Відповідно до НП(С)БО 25 ті суб'єкти господарювання, які складатимуть звітність за формами 1-мс та 2-мс можуть [8]:

обліковувати необоротні активи тільки за первісною вартістю без урахування зменшення корисності і переоцінки до справедливої вартості;

не створювати забезпечення майбутніх витрат і платежів (на оплату майбутніх відпусток працівникам, виконання гарантійних зобов'язань тощо), а визнають відповідні витрати в періоді їх фактичного здійснення;

поточну дебіторську заборгованість включати в підсумок балансу за її фактичною сумою (простіше кажучи, не створюють резерву сумнівних боргів). При складанні такими суб'єктами повноформатної фінансової звітності вищезазначені облікові преференції не діють.

Стосовно форм бухгалтерського обліку, на сьогодні діють три нормативні документи, які регулюють порядок застосування регістрів бухгалтерського обліку:

Методичні рекомендації із застосування регістрів бухгалтерського обліку, затверджені наказом Міністерства фінансів України (МФУ) від 29.12.2000 р. №356 [24];

Методичні рекомендації із застосування регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затверджені наказом МФУ від 25.06.2003 р. № 422;

Методичні рекомендації із застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затверджені наказом МФУ від 15 червня 2011 р. № 720.

При виборі суб'єктом малого підприємництва форми ведення бухгалтерського обліку, необхідно враховувати особливості функціонування підприємства, а саме: вид діяльності, структуру системи управління, їх складність та чисельність працівників. Так, виходячи зі своїх потреб, мале підприємство може пристосовувати реєстри бухгалтерського обліку, відповідно до специфіки своєї роботи з дотриманням вимог:

єдина методологічна основа (принцип подвійного запису) та взаємозв'язку даних аналітичного і синтетичного обліку;

суцільне відображення усіх господарських операцій в реєстрах обліку на підставі первинних облікових документів;

накопичення і систематизація даних первинних документів у розрізі показників, необхідних для управління і контролю за господарською діяльністю малого підприємства, а також для складання і подання бухгалтерської звітності.

Усі зазначені вище форми ведення бухгалтерського обліку та узагальнення інформації можуть бути представлені в автоматизованій системі обробки даних. На підприємстві ТОВ «Олімп Моторс» застосовується автоматизована система ведення бухгалтерського обліку, яка дозволяє прискорити обробку облікової інформації та передачу її за всіма напрямками. Автоматизація бухгалтерського і податкового обліку на підприємстві здійснена з використанням програмного комплексу «BAS: Бухгалтерія 8.3».

Законом №996-XIV та Положенням №88 встановлено, що первинні документи є підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій. В свою чергу, на підставі даних бухгалтерського обліку та зведених облікових реєстрів підприємство зобов'язано у строки, встановлені законодавством, складати та оприлюднювати (за умови дотримання критеріїв) фінансову звітність, у строки, встановлені законодавством. Тим же Законом про бухоблік №996 (стаття 9) встановлено, що первинні документи, складені в електронній формі, застосовуються у бухгалтерському обліку за умови дотримання вимог законодавства про електронні документи та електронний документообіг. Закон

України «Про електронні документи та електронний документообіг» був прийнятий ще у 2003 році [26]. Однак лише у 2019 році було прийнято ряд нормативно-правових актів та внесено необхідні зміни до прийнятих раніше. Зокрема, було прийнято Закон «Про електронні довірчі послуги», який закріпив юридичний статус електронного документообороту, та Постанову Кабміну №55 від 17.01.2020 «Деякі питання управлінської діяльності», яка рекомендувала виконавчій владі перейти на електронний документообіг та зафіксувала його формат для державних установ. При здійсненні перевірок контролюючими органами електронні документи мають такий же правовий статус, як і документи, що мають паперову форму, за умови наявності на них всіх обов'язкових реквізитів (лист ДФС від 04.01.2019 р. № 30/6/99-99-15-02-02-15).

На підприємстві ТОВ «Олімп Моторс» використовується електронний документообіг. В електронному вигляді представлені для обміну такі документи: договір; рахунок-фактура; акт наданих послуг; видаткова накладна; товарно-транспортна накладна; довіреність; офіційний лист. При потребі в електронному вигляді складаються касові документи.

Отже, підприємство ТОВ «Олімп Моторс», хоча є малим підприємством, проте використовує журнально-ордерну форму ведення обліку з використанням повного плану бухгалтерських рахунків. Ведення бухгалтерського обліку на підприємстві комп'ютеризовано з використанням програми «BAS: Бухгалтерія 8.3». Також на підприємстві створено електронний документообіг, який використовується з дотриманням чинного законодавства.

2.2. Особливості оподаткування малого підприємства

Згідно Податковому кодексу України, суб'єкти малого підприємництва застосовують два варіанти оподаткування: загальна система оподаткування та спрощена система оподаткування [4]. Спрощеною системою оподаткування, обліку та звітності передбачено особливий механізм справляння податків і зборів, яким встановлюється заміна сплати окремих податків і зборів сплатою єдиного податку в порядку та на умовах, визначених Податковим кодексом України, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності. Загальна

система оподаткування, обліку та звітності є технічно громіздкою щодо ведення бізнесу з точки зору обліку та звітності. Проте вона дає можливість займатися будь-яким видом діяльності та характеризується відсутністю інших обмежень, які присутні при спрощеній системі оподаткування. До складу загальної системи оподаткування входить сукупність податків і зборів до бюджету, що нараховуються у порядку, встановленому законами України.

Науковими дослідженнями підтверджено наявність як переваг, так і недоліків зазначених систем оподаткування (Додаток К, рис. К.1).

Підприємство ТОВ «Олімп Моторс» є платником таких податків, зборів, обов'язкових платежів до бюджету: податок з доходів фізичних осіб; податок на прибуток підприємств; податок на додану вартість.

В Додатку Н на рис. Н.1 наведено динаміку сплати податку на прибуток підприємством ТОВ «Олімп Моторс» за 2019-2022 рр.

Якщо на підприємстві немає відстрочених податкових зобов'язань та відстрочених податкових активів (для нашого підприємства це актуально), то з обліку податку на прибуток формують такі проводки :

Дт 981 Кт 641 - нарахування податку на прибуток,

Дт 791 Кт 981 - списання витрат з податку на прибуток на фінансовий результат.

971 – Податок на прибуток від усіх видів діяльностей

В Додатку Н в табл. Н.1 наведено фрагмент записів з Головної книги підприємства за 2021 р. в частині оподаткування доходів підприємства.

На підприємстві ведення податкового обліку автоматизовано засобами програми «BAS: Бухгалтерія 8.3».

Стосовно обліку ПДВ. Під час надходження активів або послуг сума і ставка вхідного ПДВ явно зазначаються у документах надходження. Крім того, зазначається рахунок обліку вхідного ПДВ 6442 «Податковий кредит невідтверджений». При проведенні документа будуть сформовані бухгалтерські проводки з ПДВ:

Дт 6412 Кт 6442.

Після отримання податкових документів від постачальника або з Єдиного реєстру податкових накладних, в інформаційній базі документом «Реєстрація

вихідного податкового документа» (меню «Купівлі» – «ПДВ» – «Реєстрація вихідного податкового документа») реєструється підтверджений ПДВ. За допомогою цього документа можна зареєструвати як отриману податкову накладну, так і інші документи, які підтверджують право організації на податковий кредит.

Під час реалізації активів або послуг сума і ставка ПДВ явно зазначаються в документах реалізації. Якщо документ відображається в бухгалтерському обліку, тоді використовується рахунок обліку вихідного ПДВ – 6432 «Податкові зобов'язання непідтверджені» або його субрахунок.

При проведенні документа будуть сформовані бухгалтерські проводки з ПДВ:

Дт 6432 Кт 6431

Податкові зобов'язання реєструються документом «Податкова накладна» (меню «Продажі» – «ПДВ» – «Податкові накладні»).

У тому випадку, коли частина товарів, що поставляються не містить окремої вартості, перелік частково поставлених товарів згідно зі ст. 201 ПКУ зазначається в документі «Додаток № 1 до податкової накладної». Документ може бути введений тільки в режимі Введення на підставі відповідного документа «Податкова накладна». При цьому специфікацію його заголовної частини буде заповнено значеннями відповідних реквізитів Податкової накладної. Для реєстрації змін кількісних і вартісних показників вписаних податкових накладних покупцю у конфігурації передбачений документ «Додаток № 2 до податкової накладної» (меню «Продажі» – «ПДВ» – «Додаток 2 до податкової накладної»).

Станом на 01.04.2021 року в Чернівецькій області на податковому обліку перебувало 60,3 тис. суб'єктів господарської діяльності – платників податків (в тому числі 17,8 тис. юридичних та 42,5 тис. фізичних осіб – підприємців), що на 148 суб'єктів більше, ніж станом на 01.01.2021 року. Фактично здійснювали господарську діяльність 58,5 тис. суб'єктів господарської діяльності, у тому числі 16,2 тис. юридичних та 42,3 тис. фізичних осіб - підприємців. [27].

Розпочали свою підприємницьку діяльність 1,7 тис. суб'єктів господарської діяльності, у той же час припинили свою підприємницьку діяльність – 1,6 тис. суб'єктів господарської діяльності.

Станом на 01.04.2021 року суб'єктами господарювання малого та середнього бізнесу до бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів сплачено 1180,7 млн. грн. податків і зборів, що на 157,9 млн. грн. або 15,4% більше, у порівнянні з 01.04.2022 року.

Із загальної суми коштів малими підприємствами сплачено 392,0 млн. грн. (на 48,0 млн. грн. або на 14,0% більше, ніж станом на 01.04.2022 року), середніми підприємствами – 788,7 млн. грн. (на 110,0 млн. грн. або 16,2% більше).

Від суб'єктів малого підприємництва, які застосовували спрощену систему оподаткування (єдиний податок) станом на 01.04.2021 року до бюджету надійшло 142,9 млн. грн.

Питома вага надходжень до Зведеного бюджету від суб'єктів малого та середнього підприємництва станом на 01.04.2021 року складала 76,3%, що на 0,1 відсотковий пункт більше, порівняно з станом на 01.04.2022 року (по МП – 25,3%, проти 24,6% станом на 01.04.2022 року) [27].

Розуміючи важливість малого бізнесу для економіки, розвинуті країни всіляко сприяють його якісному розвитку, використовуючи різноманітні інструменти державної підтримки через юридичні та консультаційні послуги, освітні програми. Чимало країн створили відомства, діяльність яких спрямована саме на підтримку суб'єктів малого бізнесу. головною функцією створених органів підтримки малого та середнього бізнесу в економічно розвинутих країнах є навчання ведення бізнесу, інформування та допомога, в т.ч. щодо отримання пільгових кредитів.

Відповідно до рішення Уряду від 10 березня 2021 року Державну установу «Офіс з просування експорту України» перейменовано на «Офіс з розвитку підприємництва та експорту» [28]. У результаті такої трансформації в Україні вперше з'явиться інституція, що здійснюватиме свою діяльність з метою побудови повноцінного розвитку підприємництва та експорту товарів,

робіт та послуг українських виробників відповідно до програмних документів Кабінету Міністрів України, інших документів державного планування.

Крім того, з березня 2022 року працює урядова Національна онлайн-платформа «Дія. Бізнес», яка, за твердженням Міністерства цифрової трансформації України, є «єдиним вікном» для підприємців або тих, хто планує відкрити власну справу. Платформа пропонує: 100 бізнес-ідей із середньою вартістю інвестицій; шаблони для операційної діяльності бізнесу; єдиний каталог сервісів і можливостей (мікрогранти, гранти, кредитні програми тощо); безкоштовний онлайн-консалтинг з понад 50 напрямків; безкоштовна національна онлайн-школа для підприємців; карта інфраструктури підтримки підприємництва; кейси та новини [27].

Водночас із запуском онлайн-платформи «Дія. Бізнес» Міністерство цифрової трансформації будує екосистему для підтримки та розвитку підприємництва — зокрема, офлайн-центри підтримки підприємців «Дія. Бізнес» всією Україною. Пандемія показала, що такі центри необхідні, адже чимало суб'єктів малого бізнесу не змогли адаптуватися та перейти на роботу в режимі онлайн. У 2022 році відкрито три офлайн-центри «Дія. Бізнес», а в 2021 році планується відкрити від 7 до 15 центрів.

Центри підтримки «Дія. Бізнес» пропонують такі сервіси:

1. Консалтинг-зона. Тут підприємці можуть отримати безкоштовну консультацію з будь-якого питання. Зокрема: пошук бізнес-ідей; систематизація бізнес-процесів; створення бізнес-плану; як отримати грант; підбір персоналу; як захистити інформацію в мережі (кібербезпека); підтримка юристів; фінансовий маркетинг; ефективні продажі.

2. Рор-уп-локація, на якій можна протестувати власний продукт. Це дозволить виявити недоліки і зібрати відгуки про товар. Перед початком тесту консультант спільно з підприємцем розробляють анкету з питаннями до потенційних споживачів. Питання розміщуються на планшеті рор-уп зони, де всі відвідувачі центру надають зворотний зв'язок. Завдяки цьому, власник може вдосконалити продукт перед виходом на ринок.

3. Платформа для проведення подій. У центрі в конференц-залах проводяться освітні події, зустрічі, форуми. Зокрема, підприємці мають можливість взяти в оренду зал для проведення заходів.

4. Платформа для проведення системного навчання, де підприємці мають змогу навчатися за системними навчальними програмами.

5. Окрім цього, доступний варіант оренди робочого місця в зоні коворкінгу.

Отже, офлайн-центри «Дія. Бізнес» - це простори, метою яких є підтримка місцевого малого та середнього бізнесу, надання їм безкоштовних консультацій за різними напрямками (переведення в онлайн, маркетинг, продажі, оподаткування, юридичні питання тощо). Окрім цього, підприємці мають змогу навчитися різним навичкам для більш успішного ведення бізнесу, що також надає підприємцям можливість обмінюватися досвідом, встановлювати нові бізнес-зв'язки та шукати інвестиції для свого бізнесу.

На нашу думку, створення такої інституційної системи підтримки малого та середнього бізнесу в умовах пандемії є важливим кроком для підтримки та розвитку не лише суб'єктів даного сегменту бізнесу, а й економіки загалом.

Світова пандемія 2020-2021 років, спричинена COVID-19, обумовила найбільшу з часів Великої депресії 1929–1933 рр. глобальну кризу світової економіки. Найбільшого негативного впливу кризи в умовах пандемії зазнають суб'єкти середнього і малого бізнесу. У таких умовах питання фінансової підтримки малого та середнього бізнесу є вкрай гострим. Незадовільними факторами, що супроводжують бізнес-процеси в сучасних умовах деформованої моделі ведення бізнесу, спричиненої пандемією, стали: невиконання контрагентами договірних зобов'язань; збільшення дебіторської та кредиторської заборгованості; зростання вимушених простоїв; вимушене скорочення персоналу; зниження платоспроможного попиту населення; зміна структури попиту – зниження попиту на техніку, туристичні послуги і ін.; збільшення фактів шахрайства тощо.

В таких умовах уряди країн Європейського Союзу активно використовують інструменти фінансової підтримки суб'єктів бізнесу (Додаток Л, табл. Л.1).

Зазначимо, що обсяги прямої фінансової підтримки економічної діяльності під час пандемії з боку держави у 2022 році в Україні є значно нижчим порівняно з рядом економічно розвинених країн (Додаток Л, рис. Л.1).

На сьогоднішній день фінансові та кредитні установи України надають три основні варіанти кредитних канікул:

часткова відстрочка щомісячного платежу – даний вид розстрочки полягає в перегляді графіка платежів і зниженні суми обов'язкових виплат до розміру відсотків. «Тіло» кредиту в період канікул не виплачується;

повне відстрочення кредитних платежів – боржник на певний термін звільняється від виплат. Іншими словами, платити по кредиту не потрібно взагалі: ні відсотків, ні «тіла» позики. Отримати пільговий режим обслуговування кредитів можна тільки за серйозної причини, підкріпивши її документально;

індивідуальна відстрочка виплат по кредиту – фінансові та кредитні організації розробляють персональний графік платежів, відповідно до побажань і матеріальних можливостей позичальника.

Також у цей період заборонено застосовувати штрафи, пені за прострочення виконання умов договору.

У рамках програми “5-7-9%” як антикризова підтримка мікро- й малого бізнесу Урядом [28]:

1) збільшено коло суб'єктів підприємництва, які можуть одержати державну фінансову підтримку за програмою. Тепер подавати до банків-партнерів проєкту заявки на кредит зможуть підприємці, максимальний рівень річного доходу яких не перевищує 100 мільйонів гривень (до карантину гранична сума не мала перевищувати 50 мільйонів);

2) збільшено максимальну суму кредиту, яку можна отримати за цією програмою з 1,5 мільйона до 3 мільйонів гривень;

3) Розширено перелік цілей, на які підприємці можуть брати кредит у рамках проєкту “доступні кредити 5-7-9%”, тобто наразі такі кредити видають:

- на інвестиційні цілі, пов'язані з господарською діяльністю підприємця: якщо він має річний дохід менше ніж 50 мільйонів гривень, а також наймає

двох нових працівників протягом кварталу, то може розраховувати на кредит під 5% річних;

- на рефінансування заборгованості підприємця за попередніми кредитами – тобто підприємець отримує дешевий кредит і гасить цими коштами минулий, значно дорожчий. відтак він платитиме за позичені раніше кошти значно менший відсоток;

- на придбання і/або модернізацію основних засобів виробництва, за винятком купівлі транспортних засобів для некомерційних цілей;

- на купівлю нежитлової нерухомості для ведення бізнесу, за умови, що підприємець не передаватиме її в оренду до повернення кредиту;

- для будівництва, реконструкції, ремонту в приміщеннях, якими володіє (володітиме) бізнесмен і які потрібні йому в господарській діяльності. але неможливо взяти такий кредит на офісні приміщення;

- на придбання права інтелектуальної власності, якщо вона потрібна для втілення в життя інвестиційного проєкту;

- на фінансування оборотних коштів, але не більше ніж 25% від вартості інвестиційного проєкту;

- на виробництво лікарських засобів, медичних виробів і обладнання.

За висновками міністра фінансів С. Марченка завдяки програмі 5-7-9% держава підтримала бізнес під час карантину: укладено понад 21,5 тис. кредитних угод, збережено більше 172 тис. та створено понад 19 тис. нових робочих місць [29].

Таким чином, враховуючи деформовані пандемією умови економічної діяльності, для підтримки малого та середнього підприємництва на сучасному етапі економічного розвитку в Україні необхідна активізація державних програм, спрямованих на інформаційно-консультативну допомогу та кредитну підтримку суб'єктів малого бізнесу.

2.3. Відображення діяльності малого підприємства у звітності

За даними облікових реєстрів суб'єкти малого підприємництва мають складати та подавати до відповідних органів фінансову звітність, передбачену

нормами чинного Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність» [20].

Зміна старої назви Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» пов'язана з тим, що цей стандарт оперував поняттям «суб'єкт малого підприємництва», тобто був підлаштований під «градацію» підприємств зі ст. 55 Господарського кодексу України. У НП(С)БО 25 уточнено, хто його застосовує: малі підприємства; мікропідприємства; неприбуткові організації; підприємства – платники єдиного податку групи 3 (незалежно від того, в яку категорію підприємств вони потрапляють); представництва іноземних суб'єктів господарювання. Не поширюється НП(С)БО 25 на ті підприємства, які ведуть облік за Міжнародними стандартами фінансової звітності. Малі та середні підприємства застосовують МСФЗ не за кількісними критеріями, а відповідно до таких характерних рис та якісних показників: не є підзвітними громадськості; оприлюднюють фінансові звіти загального призначення для зовнішніх користувачів (наприклад, власники, що не беруть участі в управлінні підприємством, існуючі та потенційні кредитори, а також кредитно-рейтингові агентства).

Отже, для мікропідприємств і малих підприємств, які визнані такими відповідно до внесених змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» й які ведуть спрощений бухгалтерський облік доходів та витрат відповідно до податкового законодавства, встановлюється скорочена за показниками фінансова звітність у складі балансу і звіту про фінансові результати, форма і порядок складання яких визначено НП(С)БО 25. Урегульовано також питання для підприємств групи 3, що перебувають на спрощеній системі оподаткування і працюють без ПДВ, яким дозволялося здійснювати записи в регістрах бухгалтерського обліку без застосування подвійного запису. Тепер бухгалтерський облік такими підприємствами ведеться за НП(С)БО. Також закріплено в НП(С)БО 25 вимогу щодо відображення доходів і витрат за вимогами НП(С)БО 15 «Доходи» і НП(С)БО 16 «Витрати», а не правилами податкового законодавства.

У НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» прописано, що суб'єкти господарювання, які мають право застосовувати НП(С)БО 25, самостійно вирішують, чи користуватися їм формами звітності з НП(С)БО 25 або ж подавати повний комплект звітності. Але відзначимо, що і Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», і Порядок № 419 [30] говорять про подання суб'єктами малого підприємництва тільки скороченої фінансової звітності.

З метою вдосконалення системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності з урахуванням вимог міжнародних стандартів та законодавства Європейського Союзу урядом України схвалено Стратегію застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності. Одним із завдань стратегії є — удосконалення методології бухгалтерського обліку для суб'єктів малого підприємництва. Реалізувати це можливо шляхом:

- максимального спрощення процедури ведення бухгалтерського обліку та форм фінансової звітності для окремої категорії суб'єктів малого підприємництва, зокрема, у частині надання права таким суб'єктам використовувати форму обліку, яка не передбачає застосування подвійного запису;

- адаптації національної нормативно-правової бази з питань бухгалтерського обліку для суб'єктів малого підприємництва до міжнародних стандартів шляхом затвердження відповідних національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку із спрощеним порядком ведення обліку активів, зобов'язань, власного капіталу та розрахунку фінансових результатів.

Стосовно тих суб'єктів господарювання, які мають застосовувати МСФЗ впроваджено Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих і середніх підприємств (МСФЗ для МСП) [21, 31].

МСФЗ для МСП не регламентує форми фінансових звітів, а визначає лише їх зміст та деякі критерії групування статей, при цьому стандарти містять суворі вимоги щодо обов'язкової наявності певних статей у звітах і заборони на включення окремих статей до звітів. МСФЗ для МСП є єдиним стандартом, який визначає мету, принципи, склад фінансової звітності та методику відображення в обліку інформації про активи, капітал, зобов'язання та

господарські операції малих і середніх підприємств, тобто підприємства не користуються іншими міжнародними стандартами обліку і звітності. У другій половині 2021 року було внесено зміни до таких нормативних документів, як НП(С)БО 1, НП(С)БО 25 та Порядку подання фінансової звітності. Частина нововведень впливає на порядок складання і подання фінансової звітності суб'єктами малого бізнесу.

Основні зміни полягають у:

1) Малі підприємства виключили з числа підприємств, які подають фінансову звітність один раз на рік. Тобто тепер вони зобов'язані складати і подавати проміжну фінансову звітність.

2) Уточнено перелік підприємств, які мають право застосовувати НП(С)БО 25, а отже, складати фінансову звітність за скороченою формою.

3) Установлено, що підприємства, на які поширюється дія НП(С)БО 25 мають право вибору форми подання фінансової звітності (повна чи скорочена) [32].

Існують певні вимоги щодо подання фінансової звітності органам, до сфери управління яких належать підприємства, трудовим колективам на їх вимогу, власникам (засновникам) відповідно до установчих документів, а також іншим користувачам, зокрема, органам державної статистики [33]. При цьому необхідно враховувати вимоги таких нормативних документів, як:

Податковий Кодекс України,

Закон про бухгалтерський облік та фінансову звітність,

НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність»,

Порядок подання фінансової звітності.

Узагальнимо періодичність подання фінансової звітності різними суб'єктами господарювання відповідно до вимог вищезазначених нормативних документів.

Якщо раніше малі підприємства звітували раз на рік, то, починаючи з 2021 року, квартальну фінансову звітність подають усі підприємства, у тому числі малі підприємства, за винятком мікропідприємств, непідприємницьких товариств (крім тих, що зобов'язані складати фінзвітність за МСФЗ) та платників єдиного податку - юридичних осіб. Отже, малі підприємства повинні

подавати фінзвітність до органів статистики не пізніше 25-го числа місяця, що настає за звітним кварталом. А малі підприємства — платники податку на прибуток (платники ПНП), яким встановлено квартальний звітний період, також повинні подати фінзвітність як додаток до декларації з податку на прибуток [34].

Для звітування використовується оновлена форма Податкової декларації з податку на прибуток із змінами, внесеними наказом Мінфіну від 27.10.2022 р. №649. Також за цим же бланком подається уточнююча декларація, починаючи з 1 квітня 2021 року незалежно від того, за який виправляється помилка. Декларація подається після подання фінансової звітності і отримання квитанцій щодо її прийняття.

Малі підприємства статистичну звітність здають у тому ж обсязі, що і великі. Господарським Кодексом України (ст.19) встановлено, що усі суб'єкти господарювання зобов'язані здійснювати первинний (оперативний) та бухгалтерський облік результатів своєї роботи, складати статистичну інформацію, а також надавати відповідно до вимог закону фінансову звітність та статистичну інформацію щодо своєї господарської діяльності, інші дані, визначені законом [2]. Правові відносини в галузі державної статистики, у тому числі організаційні засади подання статистичної звітності, регулюються Законом «Про державну статистику» [35].

Відповідно до Закону респонденти зобов'язані безкоштовно, в повному обсязі, за формою, передбаченою звітно-статистичною документацією, у визначені терміни подавати органам державної статистики достовірну статистичну інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, і дані бухгалтерського обліку. Склад, обсяги та методологія розрахунків показників, адреси і строки подання статистичної інформації, зазначені у звітно-статистичній документації, є обов'язковими для всіх респондентів і не можуть бути змінені без відповідного дозволу органів державної статистики.

До складу «BAS: Бухгалтерія 8.3», яка використовується на підприємстві ТОВ «Олімп Моторс» входить набір регламентованих звітів. До форм регламентованої звітності належать: форми бухгалтерської фінансової

звітності; звітність у позабюджетні соціальні фонди; податкові декларації та розрахунки; первинні податкові документи; форми статистики.

Регламентована звітність, що подається до податкових органів, може бути автоматично експортована у формат, затверджений наказом ДПАУ від 19.08.2005 №351 (у файли з розширенням XML). Сформовані файли вивантаження можна зберегти на диск за допомогою кнопки Зберегти файли вивантаження, після чого накласти ЕЦП і відправити в податкові органи.

Висновки за розділом 2

1. Досліджено, що підприємство ТОВ «Олімп Моторс» використовує журнально-ордерну форму ведення обліку з використанням повного плану бухгалтерських рахунків. Підприємство використовує 9 клас рахунків. Застосовується автоматизована система ведення бухгалтерського обліку з використанням програмного комплексу «BAS: Бухгалтерія 8.3», який дозволяє прискорити обробку облікової інформації та передачу її за всіма напрямками. На підприємстві створено електронний документообіг, який використовується з дотриманням чинного законодавства.

2. Підприємство ТОВ «Олімп Моторс» є платником податків, зборів, обов'язкових платежів до бюджету на загальних підставах. Підприємство є платником податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість. Ведення податкового обліку автоматизовано засобами програми «BAS: Бухгалтерія 8.3».

ТОВ «Олімп Моторс» складає Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва зі скороченим переліком показників – ф.1-м «Баланс» і ф.2-м «Звіт про фінансові результати». Вважаємо, що План рахунків бухгалтерського обліку повинен містити основні обов'язкові рахунки, які мають бути узгоджені з основними статтями фінансової звітності, на основі яких відбуватиметься узагальнення інформації про господарську діяльність суб'єктів малого підприємництва. Інші рахунки суб'єкта малого підприємництва відкриватимуть на власний розсуд з урахуванням інформаційних потреб зовнішніх користувачів, з якими вони співпрацюють у даний період часу.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Економічний аналіз ефективності діяльності малого підприємства

Процес підготовки та проведення аналізу на підприємстві включає п'ять кроків. На початку визначається ціль та завдання аналізу. Наступним кроком є складання плану та програми дій. У цей же час визначають коло учасників аналітичного процесу та розподіляють між ними обов'язки. Надалі настає час збирання необхідної інформації, перевірки її достовірності і повноти. Четвертий крок – безпосередньо аналітична обробка інформації, виділення та оцінка факторів, які впливають на діяльність підприємства. І найвідповідальнішим є п'ятий, підсумковий, крок, так як на цьому етапі на основі результатів аналітичного дослідження проектується така модель підприємницької діяльності, при якій виявлені негативні факти будуть зведені до мінімуму.

Метою аналізу реалізації послуг є знаходження шляхів збільшення її обсягів порівняно з конкурентами, підвищення на ринку праці попиту на ці послуги, результат – збільшення прибутку підприємства [36, 37, 38].

Обсяг реалізації послуг визначається за наданими замовникам послуг. За нинішніх умов господарювання малого підприємства даний показник набуває чи не першочергового значення. Реалізація послуг це ланка зв'язку між виконавцем послуг та їх замовником. Від того, як надаються послуги, який попит на них на ринку, залежить і обсяг їх виконання. Аналіз динаміки реалізації послуг проводиться за допомогою базисних темпів зростання і приросту; ланцюгових темпів зростання і приросту. Об'єктом аналізу при цьому є реалізовані (надані) послуги, оцінені у вартісних вимірниках. Аналіз динаміки реалізації послуг на ТОВ «Олімп Моторс» наведемо в табл. О.1.

За даними табл. О.1, найбільший базисний темп зростання реалізації послуг спостерігається в 2022 р. і становить 204,97%. У цьому ж році

найбільшим є і ланцюговий темп зростання – 143,83%. На підприємстві в 2020–2022 рр. відбувалося стабільне зростання суми реалізації послуг. Плани реалізації послуг повинні виходити із планового обсягу послуг. Інакше можливе заниження планів реалізації послуг і, як наслідок, неврахування прискорення розрахунків по наданим послугам. Оцінка виконання плану реалізації послуг проводиться за даними табл. О.2.

План реалізації послуг у цілому перевиконаний і становить 143,8%, що свідчить про покращання діяльності підприємства. Разом із тим ступінь виконання плану реалізації послуг по кварталах різниться. Так, за II квартал план виконаний лише на 75,0%, у той час як за III квартал спостерігається перевиконання плану і становить 349,9%, а за I та IV квартали приблизно однакове виконання плану – відповідно, 137,9 та 136,1%. При цьому за I, II та за IV квартали зменшилася питома вага послуг у загальному обсязі реалізації – відповідно, на 0,84, 13,81 та 2,09 пунктів структури.

На малих підприємствах складно структурувати діяльність. Усе залежить від величини замовлень у той чи інший звітний період. Нерівномірність виконання плану по кварталам послуг призводить до зміни її структури. Зміни в структурі реалізації спричиняють значний вплив на всі економічні показники: обсяг реалізації у вартісній оцінці, трудомісткість, прибуток, рівень рентабельності [38, 39, 40]. На підтвердження вищезазначеного обчислимо коефіцієнт дотримання планової структури при наданні послуг. У залік виконання плану виробництва беруть найменшу величину показника порівняння. Отриманий результат ділять на величину фактичного обсягу наданих послуг. Коефіцієнт дотримання планової структури наданих послуг ($K_{стр}$) становить:

$$K_{стр} = \frac{2808,0}{4352,6} = 0,6451 \quad (3.1)$$

Це означає, що на підприємстві планової структури надання послуг замовникам у 2022 р. було дотримано на 64,51%. Скоріш за все, нерівномірним був «потік» самих замовлень на послуги.

На цьому етапі аналітичного дослідження доцільно також оцінити стабільність реалізації послуг. Для цього обсяг реалізації вивчається у динаміці за низку періодів (у вартісних показниках). Отримані дані використовуються не тільки для вивчення тенденції зміни показника, але й для складання майбутніх планових показників. Показники динаміки дають змогу визначити, як розвивається економічне явище.

Одним із найважливіших показників, які характеризують роботу будь-якого підприємства, є вартість послуг та рівень витрат на їх надання. Від цього залежать фінансові результати роботи підприємства та його фінансовий стан.

Аналіз витрат на надання та вартість послуг дає змогу з'ясувати тенденції зміни цих показників, визначити вплив чинників та на даній підставі представити оцінку роботи підприємства по визначенню можливостей та встановити резерви зниження витрат. Об'єктами аналізу, в нашому випадку, можуть виступати витрати за операційними елементами. Аналіз витрат передбачає оцінку: динаміки операційних витрат; чинників зміни витрат на 1 грн. реалізованих послуг; структури операційних витрат за економічними елементами. Вихідні дані та розрахунки для аналізу операційних витрат за економічними елементами наведено в табл. О.3.

Дані табл. 3 свідчать про більш трудомісткий, в не матеріаломісткий характер виробництва. Особливо у 2020 р. Частка матеріальних витрат взагалі відсутня. Відсутність матеріальних витрат пояснюється особливістю діяльності підприємства. Проте у 2021 і 2022 рр. частка матеріальних витрат зросла до 25,4%. Відбулось це в основному за рахунок витрат на оплату праці. Бачимо, зниження частки цих витрат з 36% до 24,4%. Частка амортизаційних відрахувань збільшилась за період дослідження з 2,5% до 9,0%. Однак, самою значною в операційних витратах підприємства була частка інших операційних витрат – 54,8% (2020 р.) і 35,8% (2022 р.).

У 2022 р. операційні витрати в порівнянні з 2021 р. зросли на 827,19 тис. грн. При цьому спостерігається збільшення витрат по всіх елементах. Найбільше зростання спостерігається по матеріальним витратам - на 566,78 тис. грн., на амортизацію – 167,2 тис. грн., оплату праці – на 51,88 тис. грн.

Найменше зросли інші операційні витрати - на 27,9 тис. грн. і витрати на соціальні заходи – на 13,53 тис. грн.

Щодо питомої ваги, то найменшу долю у складі всіх операційних витрат займає амортизація (5,45%), а найбільшу – інші операційні витрати (35,75%).

Аналіз витрат має на меті підвищувати ефективність виробничої і управлінської діяльності підприємства завдяки виявленим резервам зниження витрат. Оцінивши витрати, можна визначити, до якого типу виробництва належить підприємство за переважанням використаних ресурсів (матеріально-, трудо- чи фондомістке). На основі такого аналізу визначають найактуальніші для підприємства напрями зниження собівартості послуг [42, 43].

Наступний крок – аналіз динаміки операційних витрат на 1 грн. вартості реалізованих послуг. Результати представимо в табл. О.4.

Витрати на 1 грн. вартості реалізованих послуг в цілому в 2020 р. становили 12,59 тис. грн., а у 2022 р. – 13,55 тис. грн.

Витрати на 1 грн. за три роки збільшились на 7,59% завдяки тому, що темпи збільшення виручки від реалізації послуг (47,72%) перевищили темпи збільшення витрат (40,13%).

Отже, бачимо, що на підприємстві присутній трудомісткий характер виробництва. Проте, аналіз визначив дещо негативні зрушення в роботі ТОВ «Олімп Моторс» – збільшились витрати на 1 грн. вартості реалізованих послуг.

Успішне функціонування економіки підприємства залежить від рівня його забезпеченості економічними ресурсами. Ресурси можуть бути матеріальними і трудовими. Щодо матеріальних ресурсів, то за умови особливостей діяльності базового підприємства оцінку даних ресурсів не має можливості провести. Відносно трудових ресурсів, то в ринковій економіці аналіз трудових відносин потребує особливої уваги, оскільки робоча сила має свою вартісну оцінку, а отже, є конкурентною на ринку праці, що розширює межі аналітичних досліджень.

Отже, першим етапом аналізу використання трудових ресурсів ТОВ «Олімп Моторс» є оцінка забезпеченості підприємства трудовими ресурсами.

Порівнюючи фактичну чисельність персоналу з потребою в робочій силі (плановою чисельністю) та чисельністю персоналу і за категоріями працівників,

визначають забезпеченість підприємства трудовими ресурсами, а також зміну їх чисельності порівняно з потребою в робочій силі.

Проаналізуємо забезпеченість підприємства трудовими ресурсами за даними табл. О.5. Дані 2021 р., в нашому випадку, можна визнати як планові.

Аналізуючи дані табл. О.5, можна зробити висновок, що чисельність персоналу підприємства за період, що вивчається, зросла на 1 ос., або на 16,67%. Загальна чисельність керівників залишилася незмінною, а чисельність спеціалістів зросла на 33,3%. І при цьому обсяг наданих товариством послуг у 2022 р. порівняно із 2020 р. збільшився на 53,19 тис. грн., або на 47,72%.

Переходячи до розгляду заробітної плати працівників на підприємстві, можна зазначити, що вона перевищила планову (плановим показником визнано показник попереднього періоду). Це свідчить про те, що підприємство несе перевитрати – нарахування на заробітну плату зростають.

Загальна сума заробітної плати залежить не тільки від обсягу реалізації послуг, її структури і рівня витрат. Так, на загальну суму заробітної плати, нарахованої за рік, впливають кількість працюючих та середньорічний заробіток одного працюючого. Таким чином, можна провести факторний аналіз впливу певних факторів на річну суму нарахованої заробітної плати (табл. О.6).

Результати дослідження наведено в табл. О.6, де Y – сума нарахованої заробітної плати працівникам товариства за рік (тис. грн.), X_1 – кількість працюючих в звітному році (ос.), X_2 – середньорічний рівень оплати праці одного працівника (тис. грн.).

Отримані результати показують перевитрату коштів на оплату праці на 33,3 тис. грн. Цьому сприяло передусім завищення такого фактору, як середньорічний рівень заробітної плати одного працівника (X_2). Вплив цього фактора знаходиться на рівні 69,97%. При збільшенні даного показника на збільшення чисельності працюючих на одну особу (X_1), також збільшує суму річної заробітної плати. Його вплив менший за вплив середньорічного рівня заробітної плати одного працівника – 30,03%. Якщо даний показник зріс на одну особу, то річна сума нарахованої заробітної плати збільшилася на 10,0 тис. грн.

Результатом господарської діяльності є економічний її підсумок у грошовій формі, який має два «полюси» прояву: позитивний і негативний, тобто прибуток і збиток.

Аналіз фінансових результатів діяльності дає змогу визначити найбільш раціональні шляхи використання ресурсів і сформувати оптимальну структуру засобів підприємства. Крім того, такий аналіз може виступати як інструмент прогнозування окремих показників діяльності підприємства.

У процесі аналітичного дослідження необхідно оцінити рівень показників фінансових результатів діяльності ТОВ «Олімп Моторс». Для дослідження взято інформацію за 2021–2022 рр. (табл. О.7).

Аналіз даних табл. О.7 свідчить, що сума фінансових результатів у 2022 р. збільшилась майже за всіма складовими. Слід відмітити, що чистий дохід від реалізації послуг збільшився на 53187,9 тис. грн. (на 47,7%). Щодо витрат, то зростання відзначено по всіх складових.

Незважаючи на зростання витрат, ТОВ «Олімп Моторс» у 2022 р. отримало чистий прибуток у розмірі 979,8 тис. грн., що більше від попереднього періоду на 601,9 тис. грн. (або на 159,3%).

На підставі сформованих висновків можна оцінити можливості нарощування (скорочення або припинення) надання певних послуг, розробити заходи щодо підвищення ефективності діяльності підприємства.

Важливу роль у вирішенні завдань аналізу фінансових результатів діяльності відіграє використання методик детермінованого факторного аналізу. Загалом механізм проведення детермінованого факторного аналізу включає [44, с. 60]:

1) обґрунтування факторної моделі результативного показника (адитивної, мультиплікативної, кратної або комбінованої);

2) вибір методичного способу (прийому) факторного аналізу (ланцюгових підстановок, абсолютних різниць, індексного, інтегрального та ін.);

3) розрахунок впливу факторів на зміну результативного показника (у динаміці, фактично порівняно з планом, прогнозом, нормативом);

4) інтерпретація одержаних результатів з метою інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень.

Факторний аналіз показників фінансових результатів діяльності суб'єктів малого підприємництва пропонуємо проводити за допомогою чотирьох адитивних моделей за інформацією форми № 2-м «Звіт про фінансові результати».

1. Модель факторного аналізу валового прибутку (збитку), який є результатом основної операційної діяльності:

$$\text{ВП} = \text{ЧД} - \text{С}, \quad (3.1)$$

де ВП – валовий прибуток (збиток); ЧД – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); С – собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

Факторами збільшення валового прибутку (зменшення валового збитку) є: зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); зменшення собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг). Абсолютна зміна факторних показників ($\Delta\text{ЧД}$, $\Delta\text{С}$) одночасно є результатом їх впливу на зміну результативного показника ($\Delta\text{ВПЧД}$, $\Delta\text{ВПС}$) з урахуванням характеру впливу відповідного фактора (фактори адитивної моделі зі знаком «+» мають прямий вплив, зі знаком «-» – обернений).

2. Модель факторного аналізу фінансового результату (прибутку, збитку) від операційної діяльності:

$$\text{ФРОД} = \text{ОД} - \text{ОВ} = (\text{ЧД} + \text{ІОД}) - (\text{С} + \text{ІОВ}), \quad (3.2)$$

де ФРОД – фінансовий результат (прибуток, збиток) від операційної діяльності; ОД – операційний дохід; ОВ – операційні витрати; ЧД – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); ІОД – інші операційні доходи; С – собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг); ІОВ – інші операційні витрати.

Факторами збільшення прибутку (зменшення збитку) від операційної діяльності є: зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та інших операційних доходів; зменшення собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) та інших операційних витрат.

3. Модель факторного аналізу фінансового результату (прибутку, збитку) до оподаткування:

$$\text{ФР} = \text{РД} - \text{РВ} = (\text{ЧД} + \text{ІОД} + \text{ІД}) - (\text{С} + \text{ІОВ} + \text{ІВ}), \quad (3.3)$$

де ФР – фінансовий результат (прибуток, збиток) до оподаткування; РД – разом доходи; РВ – разом витрати; ЧД – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); ІОД – інші операційні доходи; ІД – інші доходи; С – собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг); ІОВ – інші операційні витрати; ІВ – інші витрати.

Факторами збільшення прибутку (зменшення збитку) до оподаткування є: зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), інших операційних доходів та інших доходів; зменшення собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), інших операційних витрат та інших витрат.

4. Модель факторного аналізу чистого прибутку (збитку):

$$\text{ЧП} = \text{РД} - \text{РВ} - \text{ПП}, \quad (3.4)$$

де ЧП – чистий прибуток (збиток); РД – разом доходи; РВ – разом витрати; ПП – податок на прибуток.

Факторами збільшення чистого прибутку (зменшення чистого збитку) є: зростання загальної величини доходів; зменшення загальної величини витрат і податку на прибуток.

В Додатку О, таблиці О.8 наведено розраховані показники рентабельності та окупності діяльності підприємства ТОВ «Олімп Моторс» за 2020-2022 рр.

Витратні показники рентабельності характеризують прибутковість здійснених витрат (виробничих, операційних, інвестиційних тощо). Для їх розрахунку використовуються показники прибутку від реалізації окремих видів продукції, валового прибутку, прибутку від окремих видів діяльності, а також чистого прибутку, що співвідносяться із повною собівартістю одиниці продукції, собівартістю реалізованої продукції, загальною сумою витрат за видами діяльності тощо. За даними аналізу рентабельність виробничих витрат досліджуваного підприємства коливалась на рівні 3%, операційних витрат – 0,8-0,9%. Загальна рентабельність витрат господарської діяльності підприємства становила 0,4-0,7%, а чиста рентабельність – 0,3-0,6%. Розраховані коефіцієнти окупності виробничих витрат становив всі роки 1,03, виробничих витрат – 1,0.

Дохідні показники рентабельності розраховують як відношення прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до чистого доходу. Вони характеризують ефективність комерційної діяльності та відображають, яку суму прибутку отримує підприємство з кожної гривні продажу. Рентабельність реалізації розраховується за окремими видами продукції, видами діяльності та в цілому по підприємству. Аналіз рентабельності реалізованої продукції (дохідні показники) показав, що найвищий показник рентабельності продажу складав 3,59%, а рентабельність доходу від операційної діяльності – 0,92%.

Ресурсні показники рентабельності дають можливість визначити прибутковість використаних ресурсів або капіталу (власного, оборотного тощо). Вони визначаються як відношення прибутку до оподаткування і чистого прибутку до вартості капіталу (активів) або їх складових. Ресурсні показники рентабельності використовуються у сфері управління капіталом і цікавлять різних суб'єктів аналізу, зокрема менеджмент підприємства – прибутковість сукупного капіталу, інвесторів і кредиторів – віддача на вкладений капітал, власників і засновників – прибутковість власного капіталу. Проведений аналіз ресурсних показників дав такі результати.

Загальний рентабельність сукупного капіталу значно коливалась від 1,3 (2020 р.) до 4,1% (2022 р.); власного капіталу – зменшилась від 67,8% (2021 р.) до 54,9% (2022 р.); основних засобів і запасів – від 2,2% (2020 р.) до 8,1% (2022 р.). Показники чистої рентабельності дещо нижчі: витрат господарської діяльності коливались від 1,0% (2020 р.) до 3,3% (2022 р.); власного капіталу – від 54,8% (2021 р.) до 44,8% (2022 р.); основних засобів і запасів – від 1,7% (2020 р.) до 6,6% (2022 р.).

Серед показників окупності коефіцієнт окупності сукупного капіталу збільшився від 2,97% (2020 р.) до 5,58% (2022 р.); власного капіталу – зменшився від 34,96% (2020 р.) до 18,60% (2022 р.). Період окупності сукупного капіталу поступово зменшився до 30,14 років, а власного капіталу у 2022 р. становив 2,23 роки.

Таким чином, умовою підвищення ефективності функціонування суб'єктів малого підприємництва є випереджальне зростання доходів і прибутків порівняно зі зростанням витрат і капіталу. За роки дослідження 2020-

2022 рр. доходи підприємства зростали паралельно із зростанням витрат підприємства. Рентабельність доходів на підприємства склала 0,92%, а загальна і чиста рентабельність витрат господарської діяльності склала 0,6-0,7%. Показник окупності сукупного капіталу поступово зростав і досяг 5,6% у 2022 р. На жаль, окупність власного капіталу дещо зменшилась за роки дослідження до 18,6 відсотків.

3.2. Управлінські аспекти удосконалення обліку діяльності підприємства

Основними відповідальними особами за ведення управлінського обліку на підприємстві є його керівник або головний бухгалтер. Відсутній інноваційно-інформаційний складник управлінського обліку. Кузик В.І. наголошує на тому, що планування діяльності здійснюється на основі історичних даних шляхом установаження цільових показників обсягів продажів (реалізації) продукції, виробництва, витрат та собівартості продукції [45]. Погоджуючись із тезою Кучер С.В., що за рахунок того, що малі підприємства не здійснюють великої кількості господарських операцій і ведуть спрощений облік, складати велику кількість бюджетів для них недоцільно та неефективно. наведемо основні аргументи, які це підтверджують, а саме:

- основними об'єктами управлінського обліку є доходи і витрати, які пов'язані з рухом матеріальних ресурсів та грошових коштів малих підприємств;

- для більшості суб'єктів малого підприємництва характерною є форма організації управління «без структури», тому малі підприємства доцільно розглядати як центр прибутку, керівник якого може контролювати доходи і витрати;

- надто громіздка система бюджетів вимагає значних витрат часу на їх розроблення, що негативно впливає на рішення керівника малого підприємства щодо її використання;

- постійні зміни цін на матеріали, енергоносії, розміру мінімальної заробітної плати спонукають керівників малих підприємств прогнозувати

доходи і витрати у короткостроковій перспективі (квартал, максимум рік), тому періодичне складання великої кількості бюджетів є невиправданим;

– для малих підприємств характерним є перебування на невеликій відстані від джерел закупівлі матеріальних ресурсів та ринків збуту готової продукції, тому час отримання матеріалів або відвантаження продукції переважно збігається з часом витрачання або надходження грошових коштів. Високий рівень платіжної дисципліни малих підприємств дає змогу спланувати потребу в грошових коштах [46].

Міжнародний досвід свідчить про те, що підприємства для забезпечення конкуренто- спроможності зазвичай діють імпульсивно, не аналізуючи ситуацію, в яку потрапляють. Отже, підприємствам України зважаючи на економічну кризу, варто зосередити увагу на прийнятті своєчасних та неупереджених управлінських рішень, що буде запорукою успішного бізнесу.

Довготривалий успіх застосування управлінського обліку та його ефективність залежать від чотирьох складових: сфери діяльності, системи управління ефективністю, принципів, а також людей. Як показав досвід Великої Британії, варто зупинити увагу на підготовці фахівців високоосвічених з практичним досвідом у веденні управлінського обліку. Невеликі компанії часто не застосовували управлінський облік або стикалися з певними труднощами в процесах впровадження через несприятливого впливу конкретних факторів, таких як розмір людських ресурсів, виручка, капітал підприємств або власники бізнесу, не усвідомлюють корисність, а також роль управлінського обліку. Справа в тому, що малі підприємства зазвичай належать окремим бізнес- домогосподарствам або окремим особам, які в основному зосереджені на повсякденному діловій активності без чіткої бізнес-стратегії [47]. Швидкий розвиток технологій істотно вплинуло і на фірми розвинених країн, що проявляється в їх тенденції до оцінки робочих процесів на підприємствах всіх розмірів, у тому числі також SMES, змінюючи в основному процес обробки транзакцій, а також впливаючи на процеси інформаційної системи обліку підприємство [48].

Чим більше корисні методи управлінського обліку, тим ефективніше для компаній розуміти потреби своїх цільових клієнтів і реагувати на них. Ці ідеї

допомагають початківцям малим і середнім підприємствам безпосередньо сконцентрувати свої ресурси і в першу чергу покладатися на більш широке використання управління відносинами з клієнтами, тому що серед трьох наборів значущих змін- них це кращий предиктор результату [49].

Керівники українських компаній, знайомі, як правило, із загальними теоретичними основами управлінського обліку, не уявляють собі, як їх застосовувати на практиці. Чітко усвідомлюється роль управлінського обліку в забезпеченні правильного використання ресурсів підприємства і визначенні обсягів відповідальності кожного менеджера. Але визначення очікуваного доходу від певного економічного заходу, складання прогнозу рентабельності випуску нових видів продукції, прогнозування фінансового становища фірми в перспективі та фінансова оцінка варіантів розвитку підприємства, як основні завдання управлінського обліку не знаходять широкого застосування. Тому не може бути загального алгоритму впровадження управлінського обліку в практику діяльності підприємств. Про це свідчить теорія — різні автори включають у склад завдань управлінського обліку різні елементи [50].

Для успішного функціонування системи необхідно вибрати найбільш прийнятний варіант, за яким буде організований управлінський облік. У літературі можна зустріти опис чотирьох можливих варіантів організації управлінського обліку [51].

При першому варіанті, як відзначають автори, управлінський облік повністю виділяється з фінансового за допомогою ведення спеціальних відображаючих, дзеркальних рахунків. Такий варіант організації управлінського обліку існує у Франції, Бельгії та деяких африканських і латиноамериканських державах. Для обліку витрат і результатів використовуються синтетичні рахунки і субрахунки першого порядку, а також аналітичні рахунки. При другому варіанті управлінський облік по відношенню до фінансового стає автономним, і в ньому використовуються три класи рахунків. Рахунки управлінського обліку ведуться паралельно з рахунками фінансового обліку, а взаємозв'язок між ними здійснюється за допомогою системи розподільчих рахунків. Такий варіант організації управлінського обліку поширений в США, Канаді, Німеччині і багато в чому збігається з першим варіантом. При цьому варіанті облік витрат у розрізі

елементів ведеться у фінансовій бухгалтерії, а в розрізі статей калькуляції – в управлінській. При першому варіанті спеціальний рахунок, що пов'язує фінансовий облік з управлінським, ведеться в управлінській бухгалтерії, а при другому варіанті – у фінансовій.

За третього варіанту управлінський облік не ведеться, а облік витрат для обчислення собівартості продукції здійснюється оперативним шляхом, тобто поза системою бухгалтерського обліку. Цей варіант передбачає синтетичний облік витрат за укрупненими статтями в єдиній фінансовій та управлінській бухгалтерії на основі обліку витрат у розрізі економічних елементів. Даний варіант використовувався в основному в Німеччині, Угорщині, Бельгії і не виправдав себе. Сьогодні сфера поширення цього варіанту управлінського обліку є досить незначною.

За четвертого варіанту управлінський облік є відсутнім, а облік виробничих витрат здійснюється в системі фінансового обліку. Такий варіант організації управлінського обліку заснований на повній інтеграції системи обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції в загальну бухгалтерію. Цей варіант виник на етапі становлення промислового обліку і припинив своє існування з виникненням аналітичного управлінського обліку. Слід зазначити, що даний варіант організації обліку витрат і калькулювання собівартості продукції до цих пір діє на вітчизняних підприємствах, хоча і в більш вдосконаленому вигляді [51].

Використовуючи тільки методи бухобліку, керівник просто не в змозі «побачити одним поглядом» повну картину бізнес-діяльності підприємства, а значить, не зможе правильно оцінити, які перспективи його розвитку, і швидко відреагувати на події робочого процесу. Бухгалтерські звіти дозволяють тільки констатувати те, що сталося, але ж, як відомо, повернути час назад, щоб уникнути помилок (а в бізнесі це завжди – втрачений прибуток), ще нікому не вдавалося.

Особливістю управлінського обліку є те, що: на нього не поширюється дія НП(С)БО, МСФЗ чи будь-яких інших стандартів, інструкцій тощо; це внутрішній облік підприємства і там рахують усе так, як це зручно й потрібно саме для даного підприємства; внутрішню інформацію, яка потрібна, визначає

сам бухгалтер на основі управлінських потреб керівництва; інформація може бути й не зовсім бухгалтерською, мати певні зовнішні дані, наприклад дані про конкурентів для порівняння. Це не суперечить ідеї управлінського обліку, хоча перш за все управлінський облік – це внутрішні дані; частота подачі звітів, як правило, більша аніж для фінансового обліку. Звіти можуть подаватися не тільки щомісяця, але й щотижня і навіть щодня. Вчорашня інформація сьогодні уже може бути й не актуальна; для того, щоб інформація була коректною, первинні документи мають оброблятися вчасно. Інакше втрачається сенс в оперативності управлінського обліку.

Говорячи про реалії українських малих підприємств, можна виділити наступні характеристики практик ведення управлінського обліку та проблеми, до яких вони призводять:

1. Відсутність узгодженої та затвердженої облікової політики з управлінського обліку, а також відповідальних за її дотримання осіб зустрічається мало не в кожній компанії, адже такі норми, на відміну від бухгалтерського обліку, не є обов'язковими та законодавчо не врегульовані. Як наслідок – немає методології, немає відповідальних, немає результатів.

2. Відсутність подвійного запису призводить до неможливості створення повноцінного пакету управлінської фінансової звітності з наскрізним аналізом статей балансу, доходів та витрат, руху грошових коштів, а також операцій з влиття або вилучення капіталу. Поширеною проблемою багатьох підприємств є те, що предметом глибокого аналізу виступають здебільшого доходи та витрати, з повним або частковим ігноруванням статей балансу. Ведення обліку доходів та витрат на основі касового методу, відповідно до якого відбувається прирівнювання обліку доходів та витрат до обліку руху грошових коштів є надзвичайно розповсюдженою ситуацією, яка призводить до суттєвого викривлення фінансових результатів, особливо у матеріаломістких виробництвах, а також до відсутності або недостатності контролю за ресурсами. Така ситуація також дуже небезпечна у бізнесах, які працюють на умовах передплати, коли отримані передплати прирівнюються до доходів. При такому неправильному трактуванні отримані кошти можуть вилучатися власниками як прибуток та значно погіршувати фінансовий стан підприємства.

3. Відсутність автоматизації управлінського обліку або його ведення засобами MS Excel призводить до значної ймовірності ризику втрати цілісності інформації, ручних помилок або навмисного виправлення чи спотворення даних.

4. Вибіркове включення показників до управлінського обліку є наслідком всіх попередніх характеристик та зазвичай має історичний характер виникнення. Вибірковий підхід є надзвичайно небезпечним, адже він передбачає аналіз та як результат прийняття управлінських рішень на основі неповної інформації, і як наслідок, ймовірності прийняти хибне рішення.

5. Відсутність бюджетування та прогнозування зазвичай призводить до неготовності підприємств до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі, неспроможності якісно оцінити результати діяльності, а також додає хаотичності та спонтанності у життя управлінців.

6. Включення до системи показників результатів діяльності бізнесу тільки кількісних, без урахування якісних, нефінансових показників призводить до односторонності аналізу, ризику утворення хибних суджень та висновків.

Всі проблеми, що зазначені вище, красномовно вказують на необхідність впровадження та автоматизації системи повноцінного управлінського обліку, який би відповідав усім викликам та потребам сучасного бізнесу.

В Додатку Р наведено приклади електронних документів, які можна формувати в конфігурації «Управління невеликою фірмою для України».

Програмні конфігурації «Управління невеликою фірмою для України», «BAS Малий Бізнес» дозволяють поетапно автоматизувати управлінський облік на малому підприємстві, починаючи з актуальних ділянок і поступово розширюючи автоматизацію на інші види діяльності. Ці прикладні рішення підходять для управління невеликими фірмами і підприємствами: торговими, виробничими та сервісними компаніями. Програми не перевантажена зайвими можливостями, наприклад в ній не ведеться повноцінний бухгалтерський облік, проте можна налаштувати двосторонній обмін даними з програмою «BAS Бухгалтерія» або «BAS: Бухгалтерія». В конфігураціях реалізовано все тільки найнеобхідніше для обліку, контролю, аналізу та планування в малому бізнесі.

Висновки за розділом 3

1. Умовою підвищення ефективності функціонування суб'єктів малого підприємництва є випереджальне зростання доходів і прибутків порівняно зі зростанням витрат і капіталу. Ресурсні показники рентабельності використовуються у сфері управління капіталом і цікавлять різних суб'єктів аналізу, зокрема менеджмент підприємства – прибутковість сукупного капіталу, інвесторів і кредиторів – віддача на вкладений капітал, власників і засновників – прибутковість власного капіталу. За роки дослідження 2020-2022 рр. доходи підприємства зростали паралельно із зростанням витрат підприємства. Рентабельність доходів на підприємства склала 0,92%, а загальна і чиста рентабельність витрат господарської діяльності склала 0,6-0,7%. Показник окупності сукупного капіталу поступово зростав і досяг 5,6% у 2022 р. На жаль, окупність власного капіталу дещо зменшилась за роки дослідження до 18,6 відсотків.

2. Запровадження управлінського обліку на малому підприємстві необхідне для нормального функціонування і розвитку підприємства. Він забезпечує користувачів інформацією, необхідною для прийняття рішень, контролює поточний стан підприємства і вимір результатів діяльності.

3. В процесі відпрацювання управлінського обліку на підприємстві необхідно правильно вибрати інформаційну систему. Пропонуємо запровадити на підприємстві ТОВ «Олімп Моторс» конфігурацію «Управління невеликою фірмою для України» або «BAS Малий бізнес», яке є комплексним рішенням, що охоплює основні завдання керування й обліку на невеликому підприємстві, і дозволяє організувати єдину інформаційну систему для керування різними аспектами його діяльності. Запропоновані конфігурації можуть забезпечити для підприємства: керівництву підприємства й керівникам, відповідальним за розвиток бізнесу, - можливості для аналізу, планування й гнучкого керування ресурсами компанії; керівникам підрозділів, менеджерам і співробітникам, що безпосередньо займаються основною діяльністю по забезпеченню процесу виробництва на підприємстві, - інструменти, що дозволяють підвищити ефективність щоденної роботи по своїм напрямкам.

ВИСНОВКИ

Проведено дослідження обліку і оподаткування діяльності суб'єктів малого підприємництва на матеріалах ТОВ «Олімп Моторс», м. Чернівці за період 2020-2022 рр. В результаті проведеного дослідження прийшли до наступних висновків.

1. Курс України на становлення соціально орієнтованої ринкової економіки має забезпечувати зростання підприємницької активності в усіх сферах економіки. Одним із перспективних напрямів дії конкуренто-ринкового середовища є розвиток малого бізнесу. Малий бізнес відіграє важливу роль у сучасній ринковій економіці. Він сприяє підтримці конкурентного середовища і тим самим свідчить про рівень розвитку економіки країни та ступінь демократизації суспільства, вирішує проблему зайнятості, сприяє практичному впровадженню інновацій, надає економіці гнучкості, мобілізує значні фінансові та виробничі ресурси.

2. Головними проблемами для функціонування та розвитку малого та середнього бізнесу на національному рівні є: велика конкуренція на ринку, що не дає змоги вистояти поруч з великими компаніями; адміністративні бар'єри входу-виходу у бізнесі та високий рівень корупції; недостатня підтримка влади щодо розвитку малого та середнього бізнесу; проблема кредитно-фінансового забезпечення.

3. Основними стимулюючими чинниками розвитку малого бізнесу є досконалість нормативного регулювання та зрозумілість у застосуванні законодавчих вимог. Проте сучасні умови ведення бухгалтерського обліку суб'єктів малого бізнесу вимагають подальшого вдосконалення існуючих нормативів та чинних законодавчих актів. По-перше, це стосується різних критеріїв класифікації суб'єктів господарської діяльності, які передбачені чинним законодавством, що призводить до труднощів щодо їх віднесення до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва. По-друге, вибір суб'єкта малого підприємництва стосовно форми ведення обліку залежатиме від кількості господарських операцій за місяць, системи оподаткування, а також матеріальних можливостей господарюючого суб'єкта у

разі вирішення застосування комп'ютерної форми ведення бухгалтерського обліку. Вважаємо, що вагомим кроком спрощення і уніфікації обліку для малих підприємств стала б розробка єдиного нормативного документу (стандарту) з обліку та звітності, в якому були б систематизовані всі норми, надано перелік положень облікової політики малих підприємств, приклади застосування регістрів обліку, та усунуті суперечності чинних нормативних актів.

4. Досліджено, що підприємство ТОВ «Олімп Моторс» використовує журнально-ордерну форму ведення обліку з використанням повного плану бухгалтерських рахунків. Підприємство використовує 9 клас рахунків. Застосовується автоматизована система ведення бухгалтерського обліку з використанням програмного комплексу «BAS: Бухгалтерія 8.3», який дозволяє прискорити обробку облікової інформації та передачу її за всіма напрямками. На підприємстві створено електронний документообіг, який використовується з дотриманням чинного законодавства.

5. Підприємство ТОВ «Олімп Моторс» є платником податків, зборів, обов'язкових платежів до бюджету на загальних підставах. Підприємство є платником податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість. Ведення податкового обліку автоматизовано засобами програми «BAS: Бухгалтерія 8.3». Досліджено, що з березня 2022 року в Україні працює урядова Національна онлайн-платформа «Дія. Бізнес», яка, за твердження Міністерства цифрової трансформації України, є єдиним вікном» для підприємців. Водночас із запуском онлайн-платформи влада будує екосистему для підтримки та розвитку підприємництва — зокрема, офлайн-центри підтримки підприємців «Дія. Бізнес» всією Україною. У 2022 році відкрито три офлайн-центри «Дія. Бізнес», а в 2021 році планується відкрити від 7 до 15 центрів. На нашу думку, створення такої інституційної системи підтримки малого та середнього бізнесу в умовах пандемії є важливим кроком для підтримки та розвитку не лише суб'єктів даного сегменту бізнесу, а й економіки загалом. Проте обсяги прямої фінансової підтримки економічної діяльності під час пандемії з боку держави у 2022 році в Україні є значно нижчим порівняно з рядом економічно розвинених країн. Враховуючи деформовані пандемією умови економічної діяльності, для підтримки малого та

середнього підприємництва на сучасному етапі економічного розвитку в Україні необхідна активізація державних програм, спрямованих на інформаційно-консультативну допомогу та кредитну підтримку суб'єктів малого бізнесу.

6. ТОВ «Олімп Моторс» складає Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва зі скороченим переліком показників – ф.1-м «Баланс» і ф.2-м «Звіт про фінансові результати». Малі підприємства виключили з числа підприємств, які подають фінансову звітність один раз на рік. Тобто тепер вони зобов'язані складати і подавати проміжну фінансову звітність. Для звітування про сплату податку на прибуток використовується оновлена форма Податкової декларації з податку на прибуток із змінами, внесеними наказом Мінфіну від 27.10.2022 р. №649. Вважаємо, що План рахунків бухгалтерського обліку повинен містити основні обов'язкові рахунки, які мають бути узгоджені з основними статтями фінансової звітності, на основі яких відбуватиметься узагальнення інформації про господарську діяльність суб'єктів малого підприємництва. Інші рахунки суб'єкти малого підприємництва відкриватимуть на власний розсуд з урахуванням інформаційних потреб зовнішніх користувачів, з якими вони співпрацюють у даний період часу.

7. Мале підприємство в Україні за національним законодавством не складають Примітки до річної фінансової звітності, тобто елементи облікової політики не розкриваються у звітності. Вважаємо, що в Україні також доцільно було б ввести вимогу складання скороченої форми приміток до річної фінансової звітності, де розкривалася б аналогічна інформація.

8. Умовою підвищення ефективності функціонування суб'єктів малого підприємництва є випереджальне зростання доходів і прибутків порівняно зі зростанням витрат і капіталу. Ресурсні показники рентабельності використовуються у сфері управління капіталом і цікавлять різних суб'єктів аналізу, зокрема менеджмент підприємства – прибутковість сукупного капіталу, інвесторів і кредиторів – віддача на вкладений капітал, власників і засновників – прибутковість власного капіталу. За роки дослідження 2020-2022 рр. доходи підприємства зростали паралельно із зростанням витрат підприємства. Рентабельність доходів на підприємства склала 0,92%, а загальна і чиста

рентабельність витрат господарської діяльності склала 0,6-0,7%. Показник окупності сукупного капіталу поступово зростав і досяг 5,6% у 2022 р. На жаль, окупність власного капіталу дещо зменшилась за роки дослідження до 18,6 відсотків.

9. Запровадження управлінського обліку на малому підприємстві необхідне для нормального функціонування і розвитку підприємства. Він забезпечує користувачів інформацією, необхідною для прийняття рішень, контролює поточний стан підприємства і вимір результатів діяльності. Управлінський облік дозволяє правильно врахувати всі внутрішні і зовнішні чинники в постановці конкретних цілей розвитку підприємства і шляхів їх досягнення, враховує витрати і доходи та відхилення по ним від встановлених норм, стандартів і кошторисів по організації в цілому, структурним підрозділам, центрам відповідальності, групах виробів, технологічних рішень. Управлінський облік в даний час дозволяє найбільш вдало реалізувати функції обліку, планування, контролю та регулювання собівартості продукції – одного з найважливіших показників діяльності підприємства.

10. В процесі відпрацювання управлінського обліку на підприємстві необхідно правильно вибрати інформаційну систему. Пропонуємо запровадити на підприємстві ТОВ «Олімп Моторс» конфігурацію «Управління невеликою фірмою для України» або «BAS Малий бізнес», яке є комплексним рішенням, що охоплює основні завдання керування й обліку на невеликому підприємстві, і дозволяє організувати єдину інформаційну систему для керування різними аспектами його діяльності. Запропоновані конфігурації можуть забезпечити такі можливості для підприємства:

- керівництву підприємства й керівникам, відповідальним за розвиток бізнесу, - можливості для аналізу, планування й гнучкого керування ресурсами компанії для підвищення її конкурентоспроможності;

- керівникам підрозділів, менеджерам і співробітникам, що безпосередньо займаються виробничою, торговою, постачальницькою та іншою діяльністю по забезпеченню процесу виробництва на підприємстві, - інструменти, що дозволяють підвищити ефективність щоденної роботи по своїм напрямкам.